

واژه های کلیدی: تقلب^۱، علایم خطر^۲، گزارشگری مالی متقلبانه^۳

مقدمه

در دنیای کنونی که تمایلات و خواسته های نامحدود بشر، در مقابل منابع محدود اقتصادی قرار گرفته است، ظهور و سقوط هر پدیده ای ریشه در نیازهای واقعی و منطقی جوامع انسانی دارد. ظهور حسابرسی تقلب، در عرصه خدمات حرفه ای هم، نمی تواند از این قاعده مستثنی باشد.

در عصر حاضر، پیشرفت فن آوری و تغییرات گسترده در محیط تجاری، موجب ایجاد شتاب فزاینده ای در اقتصاد شده است و به علت رقابت روز افزون موسسات، دستیابی به درآمد مورد انتظار نیز محدود گردیده، بنابراین زمینه بروز تقلب، روز به روز افزایش می یابد. مساله ورشکستگی، تقلب و عدم موفقیت شرکت ها، همواره مساله ای پیچیده و درخور توجه بوده است. این موارد؛ عواملی است که هیچ یک از استفاده کنندگان صورت های مالی، انتظار وقوع آن را نداشته اند ولی همواره نگران بروز آن می باشند. بدین لحاظ تصمیم گیری در این موضوع و پیشگیری و کشف تقلب، نسبت به گذشته اهمیت فراوان تری یافته و مدیران را دربرگیری روش های کنترلی دقیق تر و کامل تر و استفاده از حسابرسان متخصص در این امر وادار ساخته است.

اولین گام در تشریح سیستم تقلب، توضیح منشأ پیدایش آن است. چه چیزی باعث بروز تقلب می شود؟ چه استراتژی هایی برای پیشگیری و کشف تقلب لازم است؟
تقلب بایستی مخفی بماند. وجود تقلب همواره در معرض خطر کشف قرار دارد. مخفی سازی یک ویژگی تقلب نیست، بلکه اساس آن است؛ زیرا اگر تقلب کشف شود، جرایم قضایی سنگینی برای ارتکاب کننده به دنبال خواهد داشت.

تقلب از طریق دو استراتژی^۴ با کشف شدنش می جنگد:

اول مخفی ماندن؛ تقلب بایستی پایین تر از آستانه اهمیت اتفاق افتد تا از اتلاق آن به عنوان اشتباه با اهمیت جلوگیری گردد. تارسیدن به این حد، امکان کشف تقلب کم می باشد.

اگر مبلغ تقلب از آستانه اهمیت بیشتر باشد، ماهیت مقداری تقلب، توجه را جلب می کند و عمل تقلب در مقابل کشف آن آسیب پذیر می گردد. به منظور مخفی ماندن، متقلب دومین استراتژی خود را بکار می برد. ....

- 1-Fraud
- 2-Red Flags
- 3-Fraudulent Financial Reporting
- 4-Diminution & Simulation Strategies of Fraud

برداشت حسابرسان ایران از کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه

دکتر ابراهیم وحیدی الیزبی^۱، حامد حامدیان^۲
۱- استادیار و عضو هیئت علمی تمام وقت دانشگاه
آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات خوزستان
۲- کارشناس ارشد حسابداری (مدرس دانشگاه)

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی تفاوت برداشت حسابرسان داخلی و مستقل در خصوص کارایی ۳۶ علامت خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹^۱ جهت کشف گزارشگری مالی متقلبانه بوده است. استاندارد مزبور، حسابرسان را ملزم به استفاده از علایم خطر، در حسابرسی صورتهای مالی، جهت کشف گزارشگری مالی متقلبانه می کند.

نتایج بررسی نشان داد که تفاوت عمده ای در برداشت حسابرسان داخلی و مستقل وجود ندارد و از دیدگاه آنها، موثرترین علامت خطر؛ " نظارت ناکافی بر کنترلهای داخلی بااهمیت " می باشد. هر دو گروه حسابرسان علایم خطر ناشی از " فرصت " را، موثرتر از علایم خطر ناشی از " نگرش " و انگیزه " در کشف گزارشگری مالی متقلبانه طبقه بندی می کنند.

همچنین نتایج پژوهش نشانگر این بود که: میزان تجربه و رده شغلی در برداشت حسابرسان داخلی نسبت به کارایی علایم خطر موثر بوده درحالیکه این دو متغیر در مورد حسابرسان مستقل اثربخش نبوده است. ....

evahidie@yahoo.com

* نویسنده مسئول

- 1-Statements on Auditing Standards No.99 of AICPA (SAS No.99)
- 2-Opportunities
- 3-Attitudes and Rationalizations
- 4-Incentives and Pressures

می گیرد و از کارهایی نظیر فریب کاری، برای مخفی نگه داشتن ماهیت مقداری تقلب استفاده می کند و این استراتژی تظاهر است؛ استراتژی تظاهر به متقلب قدرت جعل می دهد. به طور مختصر، تقلب از طریق استراتژی کاهندگی، از کشف تقلب جلوگیری می کند و از طریق استراتژی جعل و تظاهر؛ حسابرسان داخلی، حسابرسان مستقل، کنترل داخلی، دستگاه های امنیتی و سایر افراد مسئول را فریب می دهد [۲۹].

موسسات بین المللی حسابداری و حسابرسی، انجمن های تخصصی و اندیشمندان علمی این رشته در سراسر دنیا، اصول، روش ها و استانداردهای خاصی را در جهت کمک و راهنمایی به حسابرسان منتشر کرده اند. علایم خطری که در این استانداردها ذکر شده به عنوان، رهنمودی جهت حسابرسان مستقل و داخلی، در پیشگیری و کشف تقلب و گزارشگری مالی متقلبانه است.

هیات استانداردهای حسابرسی وابسته به انجمن حسابداران رسمی آمریکا^۱ در این راستا به سهم خود از طریق تدوین و انتشار استاندارد شماره ۹۹ حسابرسی با عنوان "ارزیابی تقلب در صورت های مالی" که جایگزین بیانیه شماره ۸۲ با همان عنوان شد، گام اساسی را برداشت. هرچند که استاندارد جدید مسئولیت حسابرسان را در قبال تقلب در صورت های مالی نسبت به قبل تغییر نداد، اما مفاهیم، الزامات و رهنمودهای جدیدی را به منظور کمک به حسابرسان در جهت ایفای مسئولیت خود، معرفی کرد.

مسئولیت حسابرسان در کشف تقلب به مرور زمان افزایش یافته است به طوری که بیانیه ۸۲ جایگزین بیانیه ۵۳ شد و بیانیه ۹۹ نیز بیانیه ۸۲ را باطل کرد.

استاندارد حسابرسی شماره ۹۹، ۴۲ علامت خطر را معرفی کرده است و حسابرسان مستقل را در استفاده از این علایم خطر در حسابرسی های صورتهای مالی ملزم می کند تا گزارشگری مالی متقلبانه را کشف نمایند. حسابرسان داخلی نیز این علایم خطر را در حسابرسی های خود اعم از حسابرسی مالی، رعایت و عملیاتی در جهت کشف تقلب بکار می گیرند. همچنین: حسابرسان داخلی بایستی شناخت کافی از علایم خطر داشته تا بتوانند احتمال وقوع تقلب را شناسایی و برآورد نمایند. [۸ و ۱۰ و ۱۱]

هر حسابرسی که در شناسایی علایم خطر دچار مشکل شود، بالطبع در کشف تقلب نیز ناتوان بوده، به احتمال فراوان مقصر شناخته می شود، بدین ترتیب آشنایی و شناخت حسابرسان با علایم خطر، تجربه در زمان و نحوه بکارگیری علایم خطر، میزان استفاده از این علایم در حسابرسی ها، اهمیت هریک از علایم خطر در کشف تقلب و ... همگی از دلایلی است که سبب انجام تحقیقات در سطح بین المللی شده ولی تاکنون در ایران هیچ گونه تحقیقی در ارتباط با علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ و اهمیت این

1- American Institute of Certified Public Accountants (AICP)

علایم در کشف گزارشگری مالی متقلبانه انجام نگرفته است، باشد که این تحقیق کمکی هرچند ناچیز به پیشبرد اهداف حرفه حسابرسی در ایران و همچنین کمک به تدوین و اصلاح استانداردهای ملی و بین المللی در زمینه علایم خطر و ارتباط آن با شناسایی، پیشگیری و کشف تقلب نماید.

مسئولیت حسابرسان در کشف تقلب [۳۵]:

استانداردهای پذیرفته شده حسابرسی^۱: هیچ گونه تفاوتی را در مسئولیت حسابرسان برای کشف اشتباه یا تقلب قائل نمی شود.

استاندارد حسابرسی شماره ۹۹: بیان می دارد که حسابرسان بایستی بطور ویژه، ریسک بااهمیت اعمال نادرست، ناشی از تقلب را ارزیابی کنند.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق:

در سال های اخیر رشد فزاینده ای راجع به تقلب در صورت ها و گزارشگری مالی شرکت ها در جهان اتفاق افتاده است و این در حالیست که هنوز بسیاری از شرکت های ایرانی دارای دایره حسابرسی داخلی نمی باشند و برخی از شرکت ها که دارای این دایره هستند، هنوز تعریف صحیحی، از دایره حسابرسی داخلی ندارند. همچنین حسابرسان مستقل نیز به دلیل عدم آشنایی کافی با این استاندارد و همچنین عدم کارایی "استاندارد ۲۴ تدوین شده به وسیله سازمان حسابرسی [۱]" با مشکلات فراوان مواجه هستند. **وجود چندین عامل سبب این تحقیق شد:** اول آنکه ادعاهایی وجود دارد که علایم خطر بطور گسترده ای توسط حسابرسان مورد استفاده قرار می گیرد ولی شواهد تجربی اندکی بر مربوط بودن آن ها یافت می شود. سپس این که از نظر تئوری بیان می شود که بین علایم خطر و کشف تقلب رابطه مثبتی وجود دارد اما این سوال مطرح است که آیا به راستی در عمل نیز این تئوری، در ایران قابل دفاع است؟ اگر این چنین است کدام علایم خطر از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است؟ آیا برداشت حسابرسان نسبت به علایم خطر یکی است یا اختلاف معنی داری میان برداشت های آن ها وجود دارد؟ در نهایت اینکه قدیمی ترین تحقیقات که در ایالات متحده آمریکا انجام شده اند و شواهدی که از یک محیط اقتصادی متفاوت نظیر ایران در حال توسعه ناشی می شود می تواند در جهت بین المللی کردن حرفه حسابرسی و فرآیند روبه رشد آن مهم باشد.

.....*

1- Generally Accepted Auditing Standards (GAAS)

محقق امیدوار است که با ارائه پرسشنامه و بررسی و ارائه نتایج این پژوهش تا حدودی به حسابرسان در شناخت علایم خطر و کشف تقلب کمک نماید یا به عبارتی این تحقیق به دنبال این است که توجه حسابرسان را به احتمال وجود تقلب با استفاده از علایم خطر معطوف دارد.

به هر حال ما هیچ معیار قبلی برای پیش بینی اینکه کدام یک از علایم خطر در کشف تقلب دارای اهمیت بیشتری هستند نداریم.

پیشینه تحقیق:

تحقیق های انجام گرفته در داخل کشور:

محمد جواد شیخ [۵] در سال ۱۳۸۳ به بررسی اهمیت شاخص های تقلب بالقوه مالی با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، در شرکت های ایرانی پرداخت. او در تحقیق خود بیان کرد که شرایط و رویدادهایی وجود دارند که علاوه بر نقاط ضعف موجود در طراحی سیستم های حسابداری، کنترل داخلی و عدم رعایت کنترل داخلی می تواند خطر تقلب و اشتباه را افزایش دهد و وجود آنها ایجاب می نماید که حسابرس در تشخیص و یافتن خطر اشتباه و تقلب در صورتهای مالی مورد بررسی خود پی جویی کند. این شرایط و رویدادها در این تحقیق تحت عنوان علایم خطر وجود تقلب بالقوه در صورت های مالی مورد بررسی قرار گرفته است. علایم مذکور بیشتر با ریسک ذاتی حسابرس مرتبط است.

این تحقیق با هدف شناسایی علایم خطر از دیدگاه حسابرسان مستقل و مدیران مالی و همچنین اولویت بندی آن ها نسبت به یکدیگر صورت پذیرفت.

اولویت اول هر دو گروه «فقدان و یا ضعیف بودن کنترل های داخلی» می باشد، لیکن در خصوص اولویت دوم، حسابرسان مستقل «تصمیم گیری های متمرکز عملیاتی و مالی مدیریت، تحت نفوذ یک فرد» را انتخاب نمودند در حالیکه اولویت دوم از دیدگاه مدیران مالی «وجود معامله های مبهم و یا مانده حساب های نامشخص که حسابرسی آنها مشکل می باشد» بوده است.

آرش سنجابی [۴] در سال ۱۳۸۴ به شناسایی عوامل موثر بر احتمال وقوع تقلب در گزارشگری صورت های مالی ایران پرداخت. وی این عوامل را در ساختار محیطی شرکت ها شناسایی کرد. در این تحقیق عوامل خطر در چهار گروه: عوامل خطر مرتبط با ویژگی ها و نفوذ مدیریت، عوامل خطر مرتبط با تبعیت مدیریت از کنترل های داخلی و استاندارد های لازم الاجرا، عوامل خطر مرتبط با شرایط بازار و صنعت و عوامل خطر مرتبط با ویژگی های عملیاتی، نقدینگی و ثبات مالی، طبقه بندی و مورد بررسی قرار گرفتند. عوامل زیر در ارتباط با هر یک از گروه های عوامل خطر مورد تأیید قرار گرفتند:

در فرضیه اول عواملی نظیر: پاداش و اختیار خرید سهام توسط مدیران، مزایای اضافی مدیران در

صورت نگهداری یا افزایش قیمت سهام یا روند سود، تمایل مدیریت به کسب سود از طریق معاملات انگیزشی و وجود اهداف سود غیر واقع بینانه در شرکت، مورد تأیید قرار گرفتند.

در فرضیه دوم عواملی نظیر: تسلط چند مدیر بر کنترل های کلیدی و رویه های حسابداری، عدم نظارت کافی بر کنترل های کلیدی، عدم ارتکاب به عمل مناسب در مواجهه با تضییع کنترل ها، عدم شناخت صحیح ضعف های کنترل داخلی، روند مستمر بکارگیری پرسنل غیر موثر، بالا بودن نرخ تغییرات در پرسنل حسابداری و مدیریت و وجود موارد تخلف در سالیان گذشته، مورد تأیید قرار گرفتند.

در فرضیه سوم عواملی نظیر: وجود رقابت ناسالم و خشن در صنعت مورد فعالیت شرکت، کاهش فراگیر حاشیه های سود در صنعت مورد فعالیت شرکت، نزول صنعت همراه با روند فرسایش مشتری و تغییرهای اساسی در قواعد حسابداری، مقررات و قوانین اثرگذار بر صنعت، مورد تأیید قرار گرفتند.

در فرضیه چهارم عواملی نظیر: ناتوانی شرکت در تولید جریان های نقدی کافی برای عملیات و بازپرداخت دیون، فشار زیاد برای دستیابی به سرمایه اضافی، ذهنی بودن مبنای برآورد دارایی ها، بدهی ها، درآمدها و هزینه ها، معقول نبودن مبنای محاسبه برآوردهای حسابداری، وجود معاملات با اهمیت با اشخاص وابسته، وجود معاملات غیر معمولی یا بسیار پیچیده در پایان دوره مالی، وجود معاملات بااهمیت به قصد دور زدن قواعد حسابداری، رشد سریع غیر معمول در درآمدها یا سود، قراردادهای پیمانی بدون وجود ظاهری و بدون اهداف تجاری، وجود وام های غیر عادی، سوال برانگیز و عدم مستندسازی مناسب معاملات مورد تأیید قرار گرفتند.

تحقیق های انجام گرفته در خارج از کشور:

لوب بک و ویلینگهام^۱ (۱۹۸۸) [۲۸] یک لیست از علایم خطر تهیه کردند که بر مبنای آن بورس اوراق بهادار نیویورک^۲ در جهت تقویت حسابداری و حسابرسی آن را منتشر کرد^۳.

نوع تحقیق انجام گرفته آرشیوی و براساس مدل تصمیم برآوردی بود. سه عنصر مدل سنجش توسعه داده شد. اجزای مدل شامل فرصت ها، انگیزه ها و گرایش ها هستند که هر جزء نیز خود شامل مجموعه ای از علایم خطر می شود. در سال ۱۹۸۹ لوب بک و همکارانش^۴ براساس مدل برآوردی و با استفاده از تجزیه و تحلیل آماری، مدل برآوردی سال ۱۹۸۸ خود را اصلاح کرده و توسعه دادند. نتایج و یافته های تحقیق آنها

.....*

- 1- Lobbecke & Willingham
- 2- Securities and Exchange Commission (SEC)
- 3- Accounting and Auditing Enforcement Releases (AAER)
- 4- Lobbecke et al.

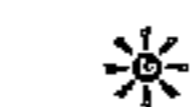
حاکمی از این بود که: زمانی که هر سه جزء فرصت، انگیزه و گرایش مدیریت، در مدل شان به طور هم زمان وجود داشته باشد به احتمال بسیار زیاد تقلب مدیریت به وقوع می پیوندد و هنگامی که یک جزء وجود نداشته باشد احتمال کمی از وجود تقلب است و در ۸۶ درصد نمونه ها که تقلب رخ داده بود، حداقل یکی از سه عامل وجود داشت. همچنین آنها تغییر مدیریت و رشد سریع شرکت را به عنوان یکی از علایم خطر مهم شناسایی کردند.

پینسوس^۱ (۱۹۸۹) [۳۳] در یک مطالعه که سودمندی علایم خطر را بررسی کرد، از پاسخ نصف دریافت کنندگان پرسشنامه فهمید که، پرسشنامه های علایم خطر را برای کمک در ارزیابی تقلب استفاده کرده اند و دیگر پاسخ دهندگان نیز تا زمانی که سودمندی علایم خطر را در کشف تقلب باور ندارند، آن را مورد استفاده قرار نمی دهند.

وی توجه افراد را به اهمیت روش های دستیابی به علایم خطر جلب کرد. شیوه تحقیق او، تجربی و عملی با استفاده از لیست کنترل بود. تحقیق پینسوس آشکار ساخت که استفاده از لیست کنترل، اثر عمده بر ارزیابی های ریسک تقلب ندارد و تفاوتی در ارزیابی استفاده کنندگان و آنهایی که از لیست کنترل استفاده نمی کنند به طور عمده وجود ندارد.

زیمبلمن^۲ در سال ۱۹۹۷ [۴۱]، اثرات احتمالی استاندارد حسابرسی شماره ۸۲، بر برداشت حسابرسان از علایم ریسک تقلب و کاربرد این علایم در طرح های حسابرسی را مورد آزمون قرار داد. نتایج تحقیق بیانگر این نکته بود که استاندارد حسابرسی ۸۲، حسابرسان را به پذیرش مسئولیت بیشتر در حین حسابرسی از طریق افزایش دامنه آزمون ها دعوت می کند. همچنین توجه بیشتر و موکد حسابرسان را به شاخص ها و علایم ریسک تقلب که ممکن است بیانگر تقلب در صورت های مالی باشد، جلب می کند. بعلاوه زیمبلمن بیان کرد که حسابرسان هنگامی که ریسک عمدی (متقلبانه) و غیر عمدی (اشتباه) را بطور جداگانه ارزیابی می کنند، نسبت به زمانی که فقط ریسک غیر عمدی (اشتباه) را مورد ارزیابی قرار می دهند، توجه بیشتری به علایم ریسک تقلب دارند.

عبدالمجید و همکارانش^۳ (۲۰۰۱) [۷] در یک تجزیه و تحلیل که برداشت حسابرسان هنگ کنگی راجع به اهمیت عوامل علایم خطر در برآورد ریسک را مورد بررسی قرار دادند؛ فهرستی از ۱۵ علایم خطر تهیه شده توسط کارمیشل^۴ (۱۹۸۸) را برای این تحقیق در نظر گرفتند. این تحقیق در دو مرحله اجرا شد.

- 1-Pincus
- 2-Zimbelman
- 3-Abdul Majid et al
- 4-Carmicheal

در مرحله نخست از حسابرسان خواسته شد که براساس تجربه کاریشان و با استفاده از مقیاس ۷ امتیازی لیکرت^۱، اهمیت هریک از ۱۵ عامل خطر را در پرسشنامه مشخص کنند. با توجه به نتایج این پرسشنامه، برداشت پاسخ دهندگان به این عوامل به صورت نزولی و براساس اهمیت مرتب شدند. در مرحله دوم، ۶ عامل خطر برگزیده مرحله نخست، برای مطالعه مدل لنز انتخاب گردید. نتایج مدل لنز^۲ نشان داد که "تحریف های کشف شده در حسابرسی های پیشین" مهم ترین عامل ریسک می باشد. در حالی که نتایج مرحله اول "مشکل در حسابرسی معاملات" را مهم ترین عامل ریسک معرفی کرد.

گراملینگ و مایرز^۳ (۲۰۰۳) ۲۱ برداشت حسابرسان داخلی از علایم خطر را با توجه به ۴۳ علامت خطر که به شرح زیر طبقه بندی شده اند را مورد بررسی قرار دادند:

الف) ۱۴ مورد که بیانگر وضعیت انگیزه ها و فشارها هستند.

ب) ۱۶ مورد که بیانگر شرایط فرصت ها بوده است.

ج) ۱۳ مورد که بیانگر وضعیت گرایش ها و استدلال ها می باشد.

نتایج تحقیق آنها که با استفاده از پرسشنامه و طیف لیکرت انجام گرفت، نشان می دهد علایم خطری که بیشترین اهمیت را دارند شامل علایم وابسته به گرایش ها و استدلال ها می باشند.

از ۱۵ مورد شاخص برگزیده در این تحقیق ۶ مورد بیانگر وضعیت گرایش ها و استدلال ها، سه مورد بیانگر وضعیت انگیزه ها و ۶ مورد بیانگر وضعیت فرصت ها می باشد. به علاوه ۴ مورد خارج از شش علایم خطری که بیانگر وضعیت گرایش ها و استدلال ها هستند، به عنوان شاخص های علامت خطر بسیار مهم طبقه بندی می شوند.

گلن دی مویز و همکارانش^۴ در سال ۲۰۰۵ [۳۰] برای انجام تحقیق خود از حسابرسان داخلی خواستند که برداشت خود را از کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه، با توجه به علایم خطر استاندارد شماره ۹۹ بیان کنند. هشتاد و دونفر از حسابرسان داخلی به پرسشنامه علایم خطر براساس تجربه کاریشان و با استفاده از مقیاس ۶ امتیازی لیکرت پاسخ دادند. نتایج تحقیق نشان داد که علایم خطر گرایش ها و استدلال ها، در کشف تقلب گزارش های مالی، نسبت به علایم خطر فرصت اثربخش تر می باشد. و علایم خطر فرصت نیز، اثربخش تر از علایم خطر فشارها و انگیزه ها در کشف تقلب است.

گلن دی مویز^۵ در سال ۲۰۰۷ [۳۱] نیز در تحقیقی دیگر تفاوت در سطح برداشت حسابرسان داخلی و

- 1-Likert
- 2-Lenz Model
- 3-Gramling & Myers
- 4-Glen D.Moyes et al
- 5-Glen D.Moyes

مستقل از کارایی علایم خطر استاندارد شماره ۹۹ را جهت کشف تقلب بررسی کرد. در این تحقیق روشن است که برداشت ها از علایم خطر استاندارد شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه به طور گسترده بی تفاوت است. به طور کلی نتایج بیانگر این موضوع است که: برداشت حسابرسان مستقل از علایم خطر در کشف تقلب، بیشتر از حسابرسان داخلی است. از نظر حسابرسان مستقل، نشانه های تاثیر علایم خطر، همراه با تغییرات ایجاد شده، یافت می شود و اغلب استفاده از علایم خطر در جهت کشف تقلب است. از نظر حسابرسان داخلی، مقدار تجربه حسابرسی داخلی به طور مستقیم بر روی درک اشخاص از علایم خطر تاثیرگذار است.

از نظر هر دو حسابرسان داخلی و مستقل، تفاوت ها در ادراک همچنان مشاهده می شود. به طور شگفت آوری "زنان حسابرس"، به طور پیوسته علایم خطر را همراه با تاثیر زیاد آن در کشف فعالیت متقلبانه، بیشتر از "حسابرسان مرد" شناسایی می کنند. براساس نتایج تحقیق، حسابرسان مستقل و داخلی با تاثیر ۱۷ مورد از ۴۲ مورد علایم خطر استاندارد شماره ۹۹ جهت کشف سطوح تقلب موافق نیستند.

واندا لین ریلی^۱ (۲۰۰۸) [۳۹] به بررسی ارتباط های موجود بین حسابرسی تقلب و کشف تقلب پرداخت و عنوان کرد که معمولا در روال عادی حسابرسی، تخلف، سوء استفاده و تقلب های شغلی، به میزان بسیار اندکی کشف می گردند. اغلب تقلب های فاش شده، براساس کشف رشوه های دریافتی توسط کارکنان و یا شکایات صورت گرفته از کارمندان می باشد. بنابراین لازم است که حسابرسان:

- از محیط شرکت آگاهی و اطلاعات لازم را بدست آورند.
- مراحل کنترلی را در جهت حداقل کردن احتمال وقوع تقلب، افزایش دهند.
- از علایم خطر جهت کشف تقلب، استفاده و بهره لازم را ببرند.
- موازنه ای اصولی و کافی بین ریسک و کنترل ها اعمال کنند.

ریچارد ریلی^۲ (۲۰۰۸) [۳۷] در یک تحقیق تحت عنوان اساس تقلب و حسابداری دادگاهی، عنوان نمود؛ افرادی که مرتکب تقلب می شوند، هرگز عمل ارتکاب به تقلب را کنار نمی گذارند و این کار را متوقف نمی کنند تا هنگامی که دستگیر شوند، همچنین افرادی که اختلاس کرده یا متقلبند، بندرت مسیر ارتکاب به جرم را بطور کامل از بین می برند. وی همچنین بیان کرد که افراد متقلب، به مرور زمان مشتاق تر و

.....*

- 1- Wanda Lynn Riley
- 2- Richard A.(Dick) Riley

حریص تر گشته، بنابراین جهت کشف تقلب این دسته از افراد، بایستی زمان بیشتری صرف گردد. ریچارد در ارائه نتایج تحقیقش بیان کرد که:

- حسابرسان بایستی اطلاعات و تفاسیر لازم در مورد اشتباه، بیان غلط، غفلت، کوتاهی و بی نظمی های دیگر بدست آورند.
- اطلاعات و یافته های خود را اثبات نمایند.
- تصمیم ها و نتایج را براساس مشاوره با مدیران و کارشناسان ویژه تقلب ارائه نمایند.

دنيس ديكوس^۱ (۲۰۰۹) [۱۸] در پژوهش خود تحت عنوان "حسابرسي براي تقلب"، دلایلی را که باعث می شود حسابرسان در کشف تقلب ناتوان گردند، به شرح زیر عنوان کرد:

- ۱- عدم اجرای روش ها، رویه ها و مراحل حسابرسی بطور اصولی
  - ۲- فقدان تست های اساسی جهت کنترل
  - ۳- اجتناب از بررسی آن نواحی که دارای ریسک بالا بوده، بخصوص اگر از نظر مبلغ بی اهمیت باشند.
  - ۴- بودجه بندی زمانی نامناسب و ناکافی
  - ۵- فقدان آموزش کافی جهت شناسایی شاخص های تقلب (علایم خطر) بوسیله حسابرسان
  - ۶- نبود آموزش های مناسب جهت آشنایی حسابرسان با کنترل های داخلی بااهمیت و اساسی
- وی همچنین نتایج تجزیه و تحلیلش را از بررسی علایم خطر اینگونه عنوان کرد:
- علایم خطر بعنوان یک عامل هشدار (زنگ خطر) می باشند.
  - علایم خطر نبایستی به هیچ عنوان، نادیده گرفته شوند.
  - هیچ گونه تقلب بی اهمیتی وجود ندارد.

اهداف مشخص تحقیق:

- ۱- ارزیابی میزان شناخت و برداشت حسابرسان ایران از علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹.
- ۲- ارزیابی دیدگاه حسابرسان ایران نسبت به کارایی علایم خطر در کشف تقلب و میزان اتکای آن ها برهیک از علایم.
- ۳- ارائه نتایج به سازمان ها، شرکت ها یا دایره حسابرسی داخلی و همچنین حسابرسان مستقل در جهت کشف تقلب.

.....*

- 1- Dennis F. Dycus

فرضیه های اصلی پژوهش :

- ۱- بین برداشت حسابرسان (داخلی و مستقل) نسبت به کارایی هر یک از علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوت وجود دارد.
- ۲- بین برداشت حسابرسان نسبت به کارایی علایم خطر فرصت استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوتی وجود دارد.
- ۳- بین برداشت حسابرسان نسبت به کارایی علایم خطر نگرش یا توجیه استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوتی وجود دارد.
- ۴- بین برداشت حسابرسان نسبت به کارایی علایم خطر انگیزه یا فشار استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوتی وجود دارد.

فرضیه های فرعی پژوهش :

- ۱- بین تجربه کاری حسابرسان و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.
- ۲- بین رده شغلی حسابرسان داخلی و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.
- ۳- بین رده شغلی حسابرسان مستقل و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.
- ۴- بین آن دسته از حسابرسانی که در کنفرانس و سمینارهای مرتبط با علایم خطر شرکت کرده اند و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۵- بین آن دسته از حسابرسانی که در دوره های آموزشی مرتبط با علایم خطر شرکت کرده اند و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۶- بین میزان شناخت و آشنایی حسابرسان با استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ و برداشت آنها نسبت به کارایی

علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۷- بین آن دسته از حسابرسانی که از علایم خطر جهت کشف تقلب استفاده می کنند و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۸- بین جنسیت حسابرسان و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۹- بین آن دسته از حسابرسانی که سابقه تدریس دروس حسابداری و حسابرسی در دانشگاه ها را دارند و برداشت آن ها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۱۰- بین سطح تحصیلات/ رشته تحصیلی حسابرسان و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

۱۱- بین آن دسته از حسابرسانی که در مشاغل مرتبط با حسابرسی فعالیت داشته اند و برداشت آنها نسبت به کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد.

جامعه ی آماری

۱- **حسابرسان داخلی** : کلیه افرادی که در دایره حسابرسی داخلی موسسات : اعم از خصوصی و دولتی ، تولیدی ، تجاری و بانک ها اشتغال دارند.

۲- **حسابرسان مستقل** : کلیه افرادی که به عنوان حسابرس در موسسات حسابرسی فعالیت می کنند.

نمونه گیری از جامعه ی آماری

برای انتخاب نمونه ، از روش نمونه گیری ساده تصادفی استفاده شده است. از آنجا که از تعداد افراد هر دو جامعه آماری اطلاعات دقیقی وجود ندارد از این رو: در این تحقیق جهت محاسبه حجم نمونه از فرمول های آماری استفاده شده است که حجم نمونه ۳۸۴ n گردید بنابراین در جهت حذف تعدیلات وارده بر واریانس ناشی از انتخاب بیشینه و کمینه طیف لیکرت ، تعداد ۴۵۰ پرسشنامه بین حسابرسان داخلی و مستقل

برای ۳۶ سوال که بین ۲۲۷ نفر از حسابرسان توزیع شده برابر ۹۳۴/ است که نشان می دهد پرسشنامه از روایی و پایایی بسیار خوبی برخوردار می باشد. همچنین برای محاسبات آماری پرسشنامه در این تحقیق از نرم افزار آماری [۳ و ۶] ، spss گونه ۱۵ بهره گیری کرده ایم.

مرحله چهارم - در پی اثبات وجود یا عدم وجود رابطه آماری بین برداشت حسابرسان از کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ و کشف گزارشگری مالی متقلبانه از پاسخ دهندگان به پرسشنامه خواسته شد که براساس طیف ۷ گزینه ای لیکرت، میزان موافقت خود را با کارایی و اثرگذاری هریک از این عوامل در کشف تقلب بیان نمایند.

در این تحقیق پس از جمع آوری پرسشنامه ها، به منظور تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون فرضیه ها از روش های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. برای آزمون فرضیه های تحقیق از روش های آماری Z-تک نمونه ای، T-TEST، تحلیل واریانس^۲ و روش های ناپارامتریک Binomial Test استفاده شده است. همچنین سطح مردودی فرضیه ها هم به میزان احتمال $P > 0.05$ در نظر گرفته شده است.

بررسی سوالات اصلی پرسشنامه :

در ابتدا جهت بررسی این موضوع که : آیا حسابرسان نسبت به کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه اعتقاد دارند ، اقدام به تهیه و بررسی شاخص های آماری مربوط به هر یک از سوالات پرسشنامه گردید.

میانگین های محاسبه شده در تمامی سوالات از عدد ۴ که بیانگر حد متوسط پرسشنامه است، بیشتر می باشد. حتی در برخی از موارد میانگین های محاسبه شده از عدد ۵ و ۶ نیز بیشتر است. جهت حصول اطمینان از نتایج بدست آمده در جامعه آماری ، نیاز به آزمون می باشد. نتایج حاصل از آزمون آماری Z نیز نشان می دهد که نظر حسابرسان نسبت به تمامی سوالات در سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha = 0.05$) تفاوت معنی دار است.

آزمون فرضیه ها و نتیجه گیری

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه اصلی اول :

در این فرضیه میزان توافق را بین حسابرسان داخلی و مستقل نسبت به کارایی علایم خطر مورد بررسی

1-Alpha Cornbach
2-ANOVA

تقریباً به طور مساوی توزیع شد که ۱۳۵ پرسشنامه از حسابرسان مستقل و ۹۲ پرسشنامه از حسابرسان داخلی دریافت گردید.

ابزار جمع آوری داده ها

الف - روش مرتب کردن کیو (Q-Sort)

ب - روش پرسشنامه ای

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر، تحقیقی کیفی از نوع کاربردی در حوزه تحقیق های حسابرسی می باشد. در این پژوهش، جهت دستیابی به اهداف، پژوهشگر براساس مراحل زیر عمل نموده است:

مرحله اول - ابتدا جهت تبیین موضوعی تحقیق، با استفاده از شیوه کتابخانه ای به جمع آوری اطلاعات از کتب، مجلات و فصلنامه های علمی و اینترنت مبادرت شد.

مرحله دوم - با استفاده از نظرات اساتید حسابداری ، آمار، روش تحقیق و مدیران ارشد سازمان حسابرسی و متخصصانی که در ارتباط با موضوع تحقیق صاحب نظر بوده اند (به عنوان گروه کنترل خارج از جامعه آماری) به روش میدانی پرسشنامه ای در دو بخش تدوین گردید . بخش اول آن سوالات عمومی (جمعیت شناختی) و بخش دوم سوالات مرتبط با فرضیات تحقیق است که براساس ۳۶ علامت خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ انتخاب و شناسایی شده اند. این علایم خطر در ضمیمه استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ [۴۰]، جهت آشنایی حسابرسان با علایم خطر و فراگیری مسائل مربوط به شناسایی تقلب و پیشگیری و کشف آن و همچنین مسئولیت شرکت ها در قبال تقلب بیان شده اند.^۱

مرحله سوم - در این تحقیق برای بالا بردن اعتبار و روائی محتوایی تحقیق، از شیوه قضاوت استادان راهنما و مشاور و افراد متخصص استفاده شده است، که در نهایت باعث حذف ۶ عامل خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ به خاطر نبود معادل فارسی مناسب و کاربرد کامل معنایی این عوامل در ایران شد.

برای بررسی روایی و پایایی پرسشنامه از معیار "قابلیت اطمینان تحلیل"^۲ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ

.....*

1-www.fvs.aicpa.org/resources/antifraud+forensic+accounting

(appendix to SAS No.99 , Fraud Risk Factors)

2-Reliability Analysis

و آزمون قرار دادیم. در سطح خطای ۰/۱، تفاوت بین برداشت حسابرسان داخلی و مستقل، در سطح کارایی ۶ عامل Q1, Q2, Q7, Q12, Q19, Q32 از ۳۶ عامل مورد آزمون مشاهده گردید که از این ۶ عامل، Q1 عاملی است که هردو گروه حسابرسان با بالاترین میانگین به آن رای داده اند. (نظارت ناکافی بر کنترل های داخلی بااهمیت)

جدول ۱ - علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ براساس برداشت حسابرسان ایران

حسابرسان داخلی		Sig	حسابرسان مستقل		تفاوت
میانگین	انحراف معیار		میانگین	انحراف معیار	
۶۱۰۹	۱/۲۴۱	۱۰۵۲	۱/۲۴۱	۶۱۰۹	تفاوت ناکافی بر کنترل های داخلی بااهمیت - Q1
۵/۷۶	۱/۲۳۹		۱/۲۳۹	۵/۷۶	وجود معیوبان یا اعضای هیئت مدیره ای که منافع مالی بااهمیت در شرکت دارند - Q8
۵/۷۶	۱/۲۳۹		۱/۲۳۹	۵/۷۶	مفادات بااهمیت غیرمجاز و بسیار پیچیده، که به منجر غرضی در فواید سال مالی انجام می گیرد و مسئله دشوار "برتری محتوا بر شکل" را به وجود می آورد - Q34
۵/۶۷	۱/۲۳۲	۱۰۱۷	۱/۲۳۲	۵/۶۷	کوتاه شدن معیوبان در اصلاح به موقع وضعیت کنترل های داخلی گزارش شده - Q7
۵/۵۹	۱/۲۵۲		۱/۲۵۲	۵/۵۹	سرعت جاهلیتی و تمویج کارکنان و بازگویی نتایج ناکارآمد در حسابرسی داخلی و فن آوری اطلاعات - Q22
۵/۵۹	۱/۵۱۲		۱/۵۱۲	۵/۵۹	تعمیل محدودیت های رسمی یا غیر رسمی بر حسابرس، که دسترسی او را به نتایج یا اطلاعات محدود کند یا مانع از تماس موثر با هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی شود - Q35
۵/۵۸	۱/۲۲۸		۱/۲۲۸	۵/۵۸	قابل توجه نبودن عدم شفافیت هیئت مدیره در حساب های بانکی و شبکه شرکت های وابسته در جایی که فعالیت مالی وجود دارد - Q27
۵/۵۶	۱/۲۸۵		۱/۲۸۵	۵/۵۶	انجام معاملات بااهمیت و خارج از روال عادی کسب و کار یا نتایج وابسته یا موسسات وابسته ای که حسابرسی نشده یا به توسط موسسه حسابرسی دیگری رسیدگی شده باشد - Q36
۵/۵۶	۱/۲۴۶		۱/۲۴۶	۵/۵۶	تعیین زیاد معیوبان به حفظ و افزایش قیمت سهام یا روند سودآوری شرکت - Q9
۵/۵۲	۱/۵۱۹		۱/۵۱۹	۵/۵۲	منافع معیوبان در کسب نشان دادن سود برای "بسیار هیئت مدیره یا استفاده از شیوه های نامرئی - Q15
۵/۵۲	۱/۲۶۹		۱/۲۶۹	۵/۵۲	ساختار مالی بسیار پیچیده همراه با شخصیت حقوقی و اختیارات مدیریت غیرمجاز - Q10
۵/۵۲	۱/۲۷۵		۱/۲۷۵	۵/۵۲	درخواست های نامعقول مدیریت از حسابرس مانند: تعمیم محدودیت زمانی غیرمجاز حسابرسی، یا صدور گزارش - Q24
۵/۵۲	۱/۲۶۹		۱/۲۶۹	۵/۵۲	زمان های عملیاتی، که خطر ورشکستگی یا ضبط اموال و تصاحب داخلی های شرکت را به توسط دیگران در پی دارد - Q23
۵/۵۰	۱/۵۰۶	۱۰۵۶	۱/۵۰۶	۵/۵۰	نارسایی نظارت هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی بر فعالیت گزارشگری مالی و کنترل داخلی - Q19
۵/۵۰	۱/۲۲۲		۱/۲۲۲	۵/۵۰	وابستگی بخش بزرگی از مزایای (فوائد) معیوبان به تأمین اهداف زیاده خواهانه بر حسب قیمت سهام، نتایج معاملات، وضعیت مالی یا جریان نقدی - Q33
۵/۴۸	۱/۵۸۰		۱/۵۸۰	۵/۴۸	وجود جریان های نقدی منفی مکرر ناشی از فعالیت یا عدم توانایی در ایجاد جریان نقدی مثبت یا وجود گزارشگری سوء فرایند - Q28
۵/۴۸	۱/۵۰۵		۱/۵۰۵	۵/۴۸	تلاش مدیریت برای توجیه سود یا روش حسابداری نامناسب - Q5
۵/۴۵	۱/۲۳۹		۱/۲۳۹	۵/۴۵	گزارش داخلی ها، بدنه ها، درآمدها یا هزینه ها، بر اساس برآوردهای ناشی از نظرات های ذهنی و هیئت مدیره که ایات آنها مشکل است - Q29
۵/۴۴	۱/۲۸۱		۱/۲۸۱	۵/۴۴	سوابقی که نشان دهنده دعوی علیه شرکت، بجز آنکه هیئت مدیره آن در مورد تکلیف و نقش قوانین بورس اوراق بهادار باشد - Q26
۵/۴۲	۱/۲۷۹		۱/۲۷۹	۵/۴۲	رفتار سلفه گریه مدیریت یا حسابرس، به خصوص برای جهت نفاذ قراردادهای محدود رسیدگی - Q18
۵/۴۲	۱/۲۷۵	۱۰۰۹	۱/۲۷۵	۵/۴۲	سطح کنترل یک شخص یا گروه کوچکی از نتایج در مدیریت در موسساتی که به توسط مالکین اداره نمی شود و نقد کنترل های تعدیل کننده است - Q32
۵/۳۷	۱/۲۸۰		۱/۲۸۰	۵/۳۷	جاهلیتی و تمویج معیوبان ارشد یا اعضای هیئت مدیره - Q3
۵/۳۰	۱/۵۲۱		۱/۵۲۱	۵/۳۰	مدیریت یا هیئت مدیره ای که بطور شایسته نتایج هیئت مدیره را تعیین کرده باشد - Q16
۵/۳۰	۱/۱۸۷		۱/۱۸۷	۵/۳۰	فشار بر مدیریت حسابرسی یا کارکنان، برای دستیابی به اهداف مالی - Q6
۵/۳۲	۱/۲۲۶	۱۰۳۰	۱/۲۲۶	۵/۳۲	رشد سریع یا سودآوری غیرعادی، در مقایسه با شرکت های فعال در همان صنعت - Q12
۵/۳۱	۲۱۰۶		۲۱۰۶	۵/۳۱	دخالت بیش از حد مدیریت غیرمالی در انتخاب اصول حسابداری و محاسبه برآوردهای بااهمیت - Q17
۵/۳۰	۱/۱۸۲		۱/۱۸۲	۵/۳۰	سابقه مدیریت در عدم توافق با حسابرسان نامی از طرفی یا پدیده، درباره مسائل حسابداری، حسابرسی یا گزارشگری - Q25
۵/۲۷	۱/۵۲۵		۱/۵۲۵	۵/۲۷	مشکل در شناسایی سازمان یا شخصیتی که دارای منافع در کنترل شرکت هستند - Q13
۵/۲۶	۱/۲۲۹		۱/۲۲۹	۵/۲۶	مادت مدیریت در توسل به تعدیل گران، اختیار دستگاران و شخصیت ذی نفوذ برای رسیدن به چشم اندازهای زیاده خواهانه دور از واقعیت (تلقین) - Q30
۵/۲۶	۱/۲۵۵		۱/۲۵۵	۵/۲۶	قابل توجهی شرکت در انجام فرآیند بورس اوراق بهادار و بازبررسی هیئت مدیره - Q11
۵/۲۲	۱/۱۸۲	۱۰۴۸	۱/۱۸۲	۵/۲۲	پدیده آسب فرسایشی جدید قانونی یا مقررات حسابداری - Q2
۵/۲۳	۱/۵۸۱		۱/۵۸۱	۵/۲۳	وابستگی هیئت مدیره یا اشخاص بزرگ، که با کاهش سود همراه است - Q4
۲/۱۸	۱/۲۹۲		۱/۲۹۲	۲/۱۸	نیز به معاملات منافع مالی بیشتر از طریق ایجاد بدنه یا انتشار اوراق قرضه، برای منافع سرمایه ای و تعقیب و توسعه، جهت منافع در گردونه رقابت - Q31
۲/۱۵	۲/۱۸۵		۲/۱۸۵	۲/۱۵	کاهش فوق العاده در نتایج مشایخ و افزایش ورشکستگی ها چه در صورت مورد نظر و چه در کل اقتصاد - Q20
۲/۱۲	۲/۱۸۲		۲/۱۸۲	۲/۱۲	روابط غیر موثر و عدم آشنایی آرزو ها با سایر اعضای هیئت مدیره - Q14
۲/۱۲	۲/۱۸۲		۲/۱۸۲	۲/۱۲	آسب پایداری هیئت مدیره در مقابل تغییرات سریع در تکنولوژی و فن آوری، منوع شدن محصولات و بهره وری - Q21

این اختلاف نظر با یافته های تحقیقات قبلی نظیر آپوستولو و هاسل (۱۹۹۳) [۱۳]، چورچ و همکارانش (۲۰۰۱) [۱۶ و ۱۷]، گراملینگ و مایرز (۲۰۰۳) [۲۱] و گلن مویز (۲۰۰۵ و ۲۰۰۷) [۳۱ و ۳۰] هماهنگ است، که مطالعات آن ها نیز نشان دادند که همه علایم خطر از وزن یکسانی در نظر حسابرسان داخلی و مستقل برخوردار نیستند.

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه های اصلی دوم، سوم و چهارم:

همان گونه که در جدول ۲ ملاحظه می کنید هیچ گونه تفاوتی بین برداشت حسابرسان (داخلی و مستقل) نسبت به کارایی علایم خطر فرصت، انگیزه / فشار و نگرش / توجیه استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه وجود ندارد.

جدول ۲ نوع حسابرس: علایم خطر فرصت / نگرش یا توجیه / انگیزه یا فشار

نوع حسابرس	میانگین	انحراف معیار	تحلیل آماری F برای ولریانس ها			آزمون T برای میانگین ها		
			Sig	F	Sig	t	df	
حسابرس داخلی	۵/۲۹۳۱	۱/۱۰۹۹	۱۰۲۱	۵/۲۸۲	۲/۲۱	-۳۳۱	۲۲۵	
حسابرس مستقل	۵/۵۲۴۶	۱/۲۶۱۲			۲/۲۱	-۳۴۵	۲۱۸۸	
حسابرس داخلی	۵/۲۲۲۸	۱/۱۲۲۲	۱۰۹۵	۲/۱۰۲	۲/۲۱	۳۹۲	۲۲۵	
حسابرس مستقل	۵/۲۲۲۲	۱/۱۲۲۲			۲/۲۱	۳۹۲	۲۲۵	
حسابرس داخلی	۵/۲۱۶۶	۱/۵۶۲۸	۱۰۷۷	۲/۱۶۰	۲/۲۱	-۱۲۹	۲۲۵	
حسابرس مستقل	۵/۲۲۱۲	۱/۵۶۲۲			۲/۲۱	-۱۲۹	۲۲۵	

در سه فرضیه فوق، ۳۶ علامت خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹، طبق چارچوب به سه دسته تقسیم شده اند:

الف) علایم خطر فرصت (ب) علایم خطر نگرش یا توجیه (ج) علایم خطر انگیزه یا فشار

همچنین هر یک از این سه دسته علایم خطر به سه زیر شاخه از نظر سطح کارایی براساس میانگین و انحراف خطای استاندارد (خطای استاندارد + $\mu < \mu < \mu$ خطای استاندارد - μ) نیز تقسیم شده اند:

۱- موثرترین ۲- موثر ۳- کم اثر

حسابرسان مستقل ۱۵ علامت خطر را به عنوان موثرترین، ۷ علامت را به عنوان موثر و ۱۴ علامت را به

- 1-Apostolou & Hassell
- 2-Church et al.
- 3-Gramling & Myers
- 4-Glen D.Moyes

نتایج تحقیق بیانگر این موضوع است که هر دو گروه حسابرسان داخلی و مستقل، علایم خطر فرصت را تاثیر گذارتر از دو دسته دیگر (نگرش یا توجیه و انگیزه یا فشار) انتخاب کرده اند. علایم خطر نگرش یا توجیه به عنوان دومین گروه تاثیر گذار و علایم خطر انگیزه یا فشار به عنوان آخرین گروه علایم خطر تاثیر گذار در کشف گزارشگری مالی متقلبانه توسط حسابرسان برگزیده شده است.

که این موضوع با یافته های هاکن بریک^۱ (۱۹۹۳) [۲۲]، هماهنگ است ولی پژوهشهایی نظیر هافمن و همکارانش^۲ (۱۹۹۶) [۲۴]، گراملینک و مایرز (۲۰۰۳) [۲۱] و مویز (۲۰۰۵ و ۲۰۰۷) [۳۰ و ۳۱] علایم خطر نگرش یا توجیه را به عنوان موثرترین علایم خطر انتخاب نمودند و علایم خطر فرصت و انگیزه یا فشار در مراتب بعدی قرار داشتند.

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه های فرعی اول، دوم و سوم

با توجه به آزمون فرضیات فوق، مشخص می شود که نه رده شغلی و نه تجربه هیچ کدام بر روی برداشت حسابرسان مستقل از کارایی علایم خطر در کشف تقلب تاثیر چندانی ندارد (جدول ۷)، که با نتایج دریافتی توسط گلن مویز^۳ (۲۰۰۷) [۳۱] کاملاً هماهنگی دارد.

جدول ۷ خلاصه نتایج آزمون فرضیه های فرعی

شرح	مجموع حسابرسان		حسابرسان داخلی		حسابرسان مستقل	
	تایید	رد	تایید	رد	تایید	رد
فرضیه اول: تجربه کاری حسابرسان داخلی	۱۰۰۵	--	۱۰۰۴	--	۱۰۰۴	--
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه دوم: رده شغلی حسابرسان داخلی	۱۰۲۶	--	۱۰۲۶	--	۱۰۲۶	--
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه سوم: رده شغلی حسابرسان مستقل	۱۱۷۴	--	۱۱۷۴	--	۱۱۷۴	--
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه چهارم: شرکت در سمینارها و کنفرانسها	۱۲۸۸	رد	۱۲۸۹	رد	۱۲۹۵	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه پنجم: آموزش درون سازمانی	۱۲۲۸	رد	۱۰۹۷	رد	۱۰۹۲	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه ششم: شناخت و آشنایی با SAS No. ۹۹	۱۰۲۱	رد	۱۲۹۵	رد	۱۰۱۵	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه هفتم: استفاده از علایم خطر در کشف تقلب	۱۵۶۸	رد	۱۱۲۴	رد	۱۰۲۲	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه هشتم: جنسیت	۱۳۲۶	رد	۱۱۶۷	رد	۱۲۲۲	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه نهم: سابقه تدریس	۱۸۹۸	رد	۱۲۵۲	رد	۱۲۶۱	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه دهم: سطح تحصیلات	۱۲۷۲	رد	۱۲۶۰	رد	۱۰۲۸	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه یازدهم: داشتن سابقه فعالیت قبلی در مشاغل مرتبط	۱۱۰۵	رد	۱۲۹۵	رد	۱۲۱۷	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--
فرضیه یازدهم: داشتن سابقه فعالیت قبلی در مشاغل مرتبط	۱۲۹۲	رد	۱۲۶۸	رد	۱۱۶۲	رد
	تایید	--	تایید	--	تایید	--

1-Hackenbrack
2-Hoffman et al.

3-Glen D.Moyes
4-P-Value سطح معنی داری

عنوان کم اثر درک کرده اند. از طرف دیگر حسابرسان داخلی ۱۶ علامت خطر را به عنوان موثرترین، ۳ علامت را به عنوان موثر و ۱۷ علامت را به عنوان کم اثر انتخاب نموده اند.

جدول ۳ چارچوب علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹

میانگین	۱۳ علایم خطر انگیزه یا فشار		۱۲ علایم خطر نگرش یا توجیه		۱۱ علایم خطر فرصت	
	حسابرسان داخلی	حسابرسان مستقل	حسابرسان داخلی	حسابرسان مستقل	حسابرسان داخلی	حسابرسان مستقل
موثرترین	۴	۶	۶	۶	۳	۳
موثر	۴	۱	-	۲	۲	۲
کم اثر	۶	۶	۴	۶	۴	۴
میانگین	۵/۲۱	۵/۲۳	۵/۲۹	۵/۲۳	۵/۵۲	۵/۵۲

جدول ۴ موثرترین علایم خطر فرصت

میانگین	میانگین حسابرسان داخلی	میانگین حسابرسان مستقل
۶/۱۹	۶/۲۳	۶/۱۹
۵/۵۹	۵/۸۲	۵/۵۹
۵/۵۹	۵/۷۱	۵/۵۹
-	۵/۲۴	-
-	۵/۲۲	-
-	۵/۲۴	-

جدول ۵ موثرترین علایم خطر نگرش یا توجیه

میانگین	میانگین حسابرسان داخلی	میانگین حسابرسان مستقل
۵/۲۶	۵/۸۲	۵/۲۶
۵/۲۷	۵/۸۲	۵/۲۷
۵/۵۳	۵/۶۸	۵/۵۳
۵/۵۳	۵/۴۲	۵/۵۳
-	۵/۵۹	-
-	۵/۵۲	-
۵/۵۶	--	۵/۵۶
۵/۲۸	--	۵/۲۸

جدول ۶ موثرترین علایم خطر انگیزه یا فشار

میانگین	میانگین حسابرسان داخلی	میانگین حسابرسان مستقل
۵/۵۰	۵/۲۲	۵/۵۰
-	۵/۲۵	-
۵/۲۱	۵/۲۳	۵/۲۱
۵/۲۰	۳/۱۹	۵/۲۰
۵/۲۰	--	۵/۲۰
۵/۵۲	--	۵/۵۲
۵/۲۸	--	۵/۲۸

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه فرعی ششم :

با توجه به نتایج آزمون تحلیل واریانس، به خوبی روشن است که سطح معنی داری بدست آمده برای مجموع حسابرسان (۰/۳۱) و حسابرسان مستقل (۰/۱۵) از سطح معنی داری ۵٪ کوچکتر می باشد یا بعبارتی بین میزان شناخت و آشنایی حسابرسان (مجموع و مستقل)، با علایم خطر و برداشت آن ها نسبت به کارایی این علایم در کشف گزارشگری مالی متقلبانه رابطه وجود دارد. اما از نظر حسابرسان داخلی سطح معنی داری برابر ۳۹۵٪ شده است که باعث رد فرض H نمی شود.

پینسوس^۱ در سال ۱۹۸۹ [۳۳] در پژوهش خود عنوان کرد که، تنها نیمی از حسابرسان به استفاده از علایم خطر در حسابرسی پاسخ مثبت داده اند و تنها آندسته از حسابرسان که از علایم خطر استفاده کرده اند، شناخت و آشنایی قبلی با علایم داشته و آنها را در تشخیص تقلب مفید می دانند.

رونی و البرجت^۲ در سال ۱۹۸۶ [۹]، حسابرسانی را آزمودند که شناخت کافی از علایم خطر داشتند، با این حال تنها حسابرسان، علایم خطر را پیش بینی کننده مهمی در پیشگیری و کشف تقلب می دانستند. گلن مویز^۳ در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۰۷ [۳۱ و ۳۰] عنوان کرد که حسابرسان داخلی و مستقل به طور کلی از نظر آشنایی با علایم خطر در سطح یکسانی قرار دارند.

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه فرعی هشتم :

ادبیات بشر، مخزنی از بررسی های گوناگون در ارتباط با مردان و زنان می باشد. تقریباً هیچ پژوهشی یافت نمی شود که رابطه جنسیت و برداشت حسابرس را از کارایی علایم خطر در کشف تقلب بررسی کرده باشد. آیا هردو جنس برداشت یکسانی از علایم خطر دارند؟ آیا زنان و مردان هنگام ارزیابی علایم خطر تفاوت عمده با یکدیگر پیدا می کنند؟

گروه های حسابرسی مخلوطی از هردو جنس می باشد. وجود تفکر مشابه بین آنها حیاتی است و تفاوتها را بایستی تعیین نمود؛ به همین دلیل فرضیه فوق را مورد آزمون قرار دادیم :

براساس آمار توصیفی تفاوت هایی بین برداشت حسابرسان زن و مرد در نمونه تحقیق وجود دارد. نکته جالب این می باشد که زنان نسبت به مردان علایم خطر را در کشف گزارشگری مالی متقلبانه، موثرتر می پندارند.

در بین حسابرسان مستقل، زنها میانگین ۵/۳۸ دارند در حالیکه مردها با میانگین ۵/۳۷ نسبت به کارایی

.....*

- 1-Pincus
- 2-Albrecht & Romney
- 3-Glen D.Moyes

اما در مورد حسابرسان داخلی این موضوع کاملاً صادق است یعنی اینکه رده شغلی و تجربه حسابرسان داخلی بر روی برداشت آن ها از کارایی علایم خطر در کشف تقلب تاثیرگذار بوده و رابطه معنی داری وجود دارد؛ که با نتایج دریافتی توسط گلن مویز (۲۰۰۵ و ۲۰۰۷) [۳۱ و ۳۰]، رزماری فولرتون و همکارانش (۲۰۰۵) [۲۰]، ویلیام توماس و همکارانش^۴ در سال ۲۰۰۲ [۳۸] و برایان چورچ و همکارانش^۲ در سال ۲۰۰۱ [۱۶ و ۱۷]، هماهنگی و یکسانی در نتایج مشاهده می شود.

همچنین هاکن بریک^۴ (۱۹۹۳) [۲۲] به این نتیجه رسید که با توجه به اینکه بر روی اکثر تقلب ها سرپوش گذاشته می شود، بنابراین به حسابرسان داخلی و مستقل با تجربه تری نیاز است که مهارت لازم برای استفاده صحیح از علایم خطر در روپارویی با تقلب و کشف آن داشته باشند.

نتیجه گیری مربوط به آزمون فرضیه های فرعی چهارم و پنجم

در حالیکه تجربه می تواند یک عامل مهم و بااهمیت در مبحث علایم خطر باشد، آموزش می تواند مقوله مهمی جهت بالابردن توانایی افراد در استفاده از علایم خطر و کشف تقلب باشد، لذا این تئوری مطرح است که آموزش حسابرسان در استفاده از علایم خطر بایستی اثر مضاعفی بر کشف تقلب و گزارشگری مالی متقلبانه داشته باشد و این تئوری است که حسابرسان آموزش دیده باید به اهمیت و کارایی علایم خطر در کشف تقلب بیش از حسابرسانی که آموزش ندیده اند یا آموزش اندکی در ارتباط با علایم خطر داشته اند، آگاه باشند. به طور کلی آموزش می تواند شامل: آموزش درون سازمانی، شرکت در سمینارها و کنفرانس ها و شرکت در کلاس های مرتبط با حسابرسی و علایم خطر باشد، که ما دو مورد از این موارد را بررسی نمودیم :

۱- شرکت در سمینارها و کنفرانس ها

۲- آموزش درون سازمانی

از دیدگاه مجموع حسابرسان، حسابرسان داخلی و همچنین حسابرسان مستقل هیچ رابطه ای در تاثیرگذاری علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه و برداشت حسابرسانی که در کنفرانس ها و سمینارها و همچنین در دوره های آموزشی درون سازمانی شرکت کرده اند وجود ندارد. اکثر حسابرسان (داخلی و مستقل) این گونه در یادداشت های پیوست پرسشنامه عنوان کرده اند که فهم ماهیت و ارزیابی کارایی علایم خطر در کشف تقلب مشکل می باشد؛ بنابراین با در نظر گرفتن مشکلات وابسته به علایم خطر، این طور می توان عنوان کرد که حسابرسان، فقط و فقط، از طریق شرکت در سمینارها، کنفرانس ها و دوره های آموزشی ضمن خدمت نمی توانند چگونگی استفاده و کاربرد علایم خطر را بیاموزند و نیاز به موارد دیگری مانند تجربه و... می باشد.

.....*

- 1-Rosemary R.Fullerton et al.
- 2-C William Thomas et al
- 3-Bryan Church et al.
- 4-Hackenbrack

علایم خطر رای داده اند. در بین حسابرسان داخلی نیز زنها علایم خطر را با اهمیت تر از مردها می دانند و میانگین زن ها ۵/۵۲ و مردها ۵/۳۳ می باشد و در مجموع حسابرسان زن ها با میانگین ۵/۴۴ تمایل و توجه بیشتر به کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه را نسبت به مردها با میانگین ۵/۳۵ نشان می دهند. تمایل زن ها برای توجه به جزئیات و اینکه زن ها اصولاً طبیعت محتاط تری دارند می تواند دلایلی جهت توجیه این امر در نمونه حاضر باشد؛ اما برای تعمیم این امر به جامعه بایستی از آزمون های آمار استنباطی بهره برد که نتایج بیانگر این موضوع است که هیچ رابطه ای بین جنسیت و برداشت مجموع حسابرسان، حسابرسان داخلی و حسابرسان مستقل، نسبت به کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه وجود ندارد.^۱

مقایسه برداشت حسابرسان ایرانی با حسابرسان آمریکایی از علایم خطر :

در این قسمت به مقایسه نتایج حاصل از این تحقیق با تحقیق مشابهی که توسط گلن مویز در سال ۲۰۰۷ [۳۱] در محیط اقتصادی و علمی متفاوت آمریکا انجام گرفته، در ارتباط با موثرترین علایم خطر فرصت، نگرش یا توجیه و انگیزه یا فشار که در کشف گزارشگری مالی متقلبانه کاربرد دارند و همچنین نتایج حاصل از فرضیه اول این تحقیق می پردازیم :

حسابرسان مستقل ایرانی، ۳ علامت خطر فرصت، ۶ علامت خطر نگرش یا توجیه و ۶ علامت خطر انگیزه یا فشار را به عنوان موثرترین علایم خطر از بین ۳۶ عامل مورد آزمون، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه انتخاب کرده اند؛ این در حالیست که حسابرسان مستقل آمریکایی ۶ علامت خطر فرصت، ۷ علامت خطر نگرش یا توجیه و ۲ علامت خطر انگیزه یا فشار را به عنوان موثرترین علایم خطر از بین ۴۲ عامل مورد آزمون، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه انتخاب نموده اند. حسابرسان داخلی ایران، ۶ علامت خطر فرصت، ۶ علامت خطر نگرش یا توجیه و ۴ علامت خطر انگیزه یا فشار را به عنوان موثرترین علایم خطر از بین ۳۶ عامل مورد آزمون، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه برگزیدند در حالیکه همتایان آمریکایی آن ها، ۳ علامت خطر فرصت، ۸ علامت خطر نگرش یا توجیه و یک علامت خطر انگیزه یا فشار را به عنوان موثرترین علایم خطر از بین ۴۲ عامل مورد آزمون، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه انتخاب داشتند.^۲

۱- نتایج آزمون فرضیات هفتم، نهم، دهم و یازدهم فرعی در جدول ۷ خلاصه نتایج آزمون فرضیه های فرعی بیان شده اند.

۲- لازم به ذکر است که گلن مویز برداشت حسابرسان آمریکا از کارایی علایم خطر استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ در کشف گزارشگری مالی متقلبانه را براساس طیف ۶ گزینه ای لیکرت مورد آزمون قرار داد در حالیکه در این پژوهش، محقق آزمون را براساس طیف ۷ گزینه ای لیکرت انجام داده است و این سبب ایجاد تفاوت در میانگین و میانه علایم خطر نسبت به آزمون مشابه در آمریکا شده است. (هرچه طیف به ۹ گزینه ای نزدیک تر باشد سبب اعتبار و کارایی بیشتر پرسشنامه می شود.)

از دید حسابرسان داخلی و مستقل ایران موثرترین علامت خطر فرصت : "نظارت ناکافی بر کنترل های داخلی با اهمیت-Q1" می باشد در حالیکه حسابرسان داخلی و مستقل آمریکا "تحمیل محدودیت های رسمی یا غیر رسمی بر حسابرس، که دسترسی او را به اشخاص یا اطلاعات محدود کند؛ یا مانع از تماس موثر با هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی شود-Q۳۵" به عنوان موثرترین علامت خطر فرصت برگزیدند.

از دید حسابرسان داخلی و مستقل ایران موثرترین علامت خطر نگرش یا توجیه : "معاملات با اهمیت غیرعادی و بسیار پیچیده، که به طور خاص در اواخر سال مالی انجام می گیرند و مسئله دشوار" برتری محتوا بر شکل" را به وجود می آورند-Q۳۴" می باشد و این در حالیست که حسابرسان داخلی آمریکا نیز به همین علامت خطر رای داده و آنرا به عنوان موثرترین علامت خطر نگرش یا توجیه انتخاب نموده اند، اما حسابرسان مستقل آمریکایی علامت خطر "سوابقی که نشان دهنده دعوی علیه شرکت، مدیران ارشد و هیئت مدیره آن در مورد تقلب و نقض قوانین بورس اوراق بهادار باشد-Q۲۶" را بعنوان موثرترین علامت خطر نگرش یا توجیه برگزیده اند.

در بین علایم خطر انگیزه یا فشار، حسابرسان داخلی "وابستگی بخش بزرگی از مزایای (پاداش) مدیریت به تامین اهداف زیاده خواهانه، برحسب قیمت سهام، نتایج عملیات، وضعیت مالی یا جریان نقدی-Q۳۳" را به عنوان تاثیرگذارترین عامل انتخاب کرده اند ولی حسابرسان مستقل "وجود مدیران یا اعضای هیئت مدیره ای که منافع مالی با اهمیت در شرکت دارند-Q۸" را به عنوان موثرترین عامل خطر انگیزه یا فشار مدنظر قرار داده اند و این در حالیست که حسابرسان داخلی و مستقل آمریکا علامت خطر انگیزه یا فشار "فشار بر مدیریت عملیاتی یا کارکنان، برای دستیابی به اهداف مالی-Q۶" را به عنوان موثرترین علامت خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه انتخاب کرده اند.

از بین ۳۶ علامت خطری که مورد آزمون قرار گرفتند، حسابرسان داخلی و مستقل ایرانی در ۶ عامل Q1, Q32, Q19, Q12, Q7, Q2 از نظر سطح تاثیرگذاری و کارایی این علایم خطر، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوت اساسی داشتند که دو عامل Q1 و Q7 توسط هر دو گروه حسابرسان داخلی و مستقل به عنوان تاثیرگذارترین و موثرترین علایم خطر شناخته شده بودند اما تفاوت های اساسی بین دو گروه حسابرسان از نظر سطح برداشت شان نسبت به این علایم وجود دارد و این تفاوت های اساسی نشان دهنده این مطلب است که حسابرسان مستقل و داخلی ایران در مورد سطح کارایی هر یک از این ۶ عامل در شناسایی و کشف تقلب، اختلاف نظر دارند.

اما از بین ۴۲ علامت خطری که توسط گلن مویز در سال ۲۰۰۷، مورد آزمون قرار گرفت، حسابرسان

مستقل و داخلی آمریکا در ۱۷ علامت خطر از نظر سطح تاثیرگذاری و کارایی این علایم خطر، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه تفاوت اساسی داشتند که ۴ مورد از علایم توسط هر دو گروه حسابرسان داخلی و مستقل آمریکا به عنوان تاثیرگذارترین و موثرترین علایم خطرها شناخته شده بودند اما تفاوت‌های اساسی بین دو گروه حسابرسان از نظر سطح برداشت شان نسبت به این علایم وجود دارد و این تفاوت‌های اساسی نشان دهنده این مطلب است که حسابرسان مستقل و داخلی آمریکا در مورد سطح کارایی هر یک از این ۱۷ علامت در شناسایی و کشف تقلب، اختلاف نظر دارند.

محدودیت‌های تحقیق

همواره انجام تحقیقات علمی با مشکلات و محدودیت‌هایی روبرو می‌شود که اجرای پژوهش را به تعویق می‌اندازد و حذف این محدودیت‌ها زمان بر بوده تلاش لازم را می‌طلبد. با وجود اینکه یافته‌های این پژوهش می‌تواند نتایج مهمی را به حرفه عرضه کند، اما لازم است این نتایج با توجه به محدودیت‌های زیر که در امر تحقیق وجود داشته‌اند، مورد تفسیر قرار گیرند:

۱- نارسایی‌های ذاتی مربوط به تحقیقات پرسشنامه‌ای

۲- اکثر تحقیقات حسابرسی نیازمند بررسی موضوعات یا رفتارهایی است که مستندات آن در اختیار نیست. در جوامع علمی و صنعتی تمهیدات لازم برای سهولت در انجام پژوهش اندیشیده شده است، اما متأسفانه در کشورهای در حال توسعه، دستیابی به اطلاعات جهت انجام پژوهش تقریباً غیر ممکن است و همکاری لازم حتی از طرف مجامع علمی نیز صورت نمی‌گیرد.

۳- نتایج بدست آمده در این تحقیق صرفاً بازتاب نظرات و برداشتهای حسابرسان شاغل در واحدهای نمونه است، لذا نتایج این تحقیق باید با تکیه بر این محدودیت به جامعه تعمیم داده شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

وقتی پژوهشی انجام می‌شود، محقق با مسائلی برخورد می‌کند که قبلاً از آنها اطلاعی نداشته یا فکر می‌کرده چنین موضوعاتی از مسائل اولیه در یک جامعه می‌باشد، یا در حین تحقیق به مسائلی پی می‌برد که نیازمند آزمون و بررسی می‌باشند. در دوران جمع‌آوری اطلاعات جهت انجام این تحقیق، نگارنده با موضوعاتی آشنا شد که زمینه تحقیق در ایران را دارند و تاکنون در مورد آنها تحقیقی انجام نشده، از سوی دیگر نتایج تحقیق کاستی‌ها و مشکلاتی را آشکار ساخت که باید راه‌حلی برای رفع آن پیشنهاد گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها در زمینه رفع مشکلات این تحقیق:

امروزه استاندارد‌های حسابرسی از مدل سنتی قانون مدار خود به سمت وسوی مدل، بر مبنای اصول می‌روند؛ زیرا فرآیند تدوین استاندارد‌های قانون مدار کند است و آنها از پیچیدگی‌های خاصی برخوردارند، اما استاندارد‌های اصولگرا سریعاً با تغییرات محیط تجاری، وفق پیدا می‌کنند و بر صحت کلی تأکید دارند. پس با توجه به تغییرات سریع محیط فن آوری و محیط حسابداری، لازم است که سیستم‌های حسابداری و حسابرسی از شکل سنتی قانون مدار خود فاصله گرفته و مراجع حرفه‌ای با تدوین استاندارد‌های اصولگرا، به تغییرات موثر این حرفه، در واکنش به تغییرات محیطی، کمک کنند که این موضوع نیازمند انجام تحقیقات گسترده در تمامی زمینه‌ها می‌باشد. [۱۹ و ۳۳] برخورد ریشه‌ای با تقلب مستلزم بررسی گسترده پیرامون انواع تقلب، متقلبان، آسیب دیدگان از تقلب، مسئولیت حسابرسان در تقلب‌های پیشین، لزوم حسابرسی‌های ویژه جهت کشف تقلب، تدوین و ارائه استاندارد‌ها و اصول کاربردی با استفاده از نتایج تحقیقات انجام شده در کشورها و محیط‌های اقتصادی و اجتماعی متفاوت، جهت پیشگیری، شناسایی و کشف تقلب می‌باشد. هدف اصلی انجمن حسابداران رسمی آمریکا شامل عوامل خطر در استاندارد شماره ۹۹، حساس کردن حسابرسان به احتمال وقوع تقلب و بالا بردن تردید حرفه‌ای درباره احتمال وجود تقلب است و از حسابرسان خواسته تا با ذهنی پرسشگر و شک‌گرا، رویکرد حسابرسی را تعیین کنند.

بطور خلاصه نتایج از پژوهش‌های قبلی، تقریباً ثابت‌اند و به نظر می‌رسد که بیشتر حسابرسان علایم خطر را بخش مهمی از فرآیند حسابرسی در کشف تقلب می‌دانند، اگرچه اهمیت این علایم از دید آنها یکسان نمی‌باشد و حسابرسان با این موضوع که بعضی از علامت‌ها نسبت به مابقی علایم تاثیر بیشتری دارند، موافق‌ترند.

یادداشت‌های حسابرسان در انتهای پرسشنامه‌ها بیانگر این موضوع است که آنها به کارایی علایم خطر اعتماد دارند ولی میزان شناخت و آشنایی آنها با این علایم و همچنین نحوه بکارگیری آنها در حین حسابرسی بسیار کم می‌باشد البته این موضوع کاملاً روشن است که آنها از مطالعه و خواندن خسته‌اند و یا زمان کافی برای آن اختصاص نمی‌دهند. بنابراین یادگیری از طریق بحث و جدل و تبادل اطلاعات را ترجیح می‌دهند و این خود شاید یکی از مهم‌ترین دلایلی باشد که انجمن حسابداران رسمی آمریکا در هنگام تدوین استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ به آن توجه داشته و حسابرسان را به مذاکره بین اعضای گروه با یکدیگر ملزم کرده و از آن‌ها خواسته است که در جهت بهبود شناخت علایم خطر، در تمامی مراحل حسابرسی از افکار دیگر حسابرسان گروه نیز آگاهی داشته و مفهوم جدید اتاق فکر یا به عبارتی جلسه طوفان مغزی را با همان درجه مراقبت حرفه‌ای که برای سایر روش‌های حسابرسی اعمال می‌گردد، به

عنوان روشی الزامی بکار گیرند. [۲۷]

به علاوه سازمان حسابرسی به عنوان مرکز علمی و مادر در این رشته، بایستی مقالات و کتاب های مرتبط و بروز را انتخاب و ترجمه مناسبی کرده، در اختیار حسابرسان قرار دهد و زمینه برگزاری کنفرانس ها و سمینارهای مرتبط با علایم خطر را فراهم نموده و با تجدیدنظر و تدوین کتب حسابرسی دانشگاهی برای دانشجویان حسابداری آنها را با علایم خطر و تقلب آشنا نمود و همچنین در آزمون ارتقا حسابرسان بخشی را به موضوع علایم خطر و کاربرد آنها در کشف و پیشگیری تقلب اختصاص دهد.

اگر بپذیریم که پیشگیری از تقلب، معادل کنترل های داخلی نیست، پس حرفه حسابداری هنوز به یادگیری روش های بهتری برای پیشگیری از تقلب نیاز دارد.

هنگامی که شواهد جمع آوری می شود، بررسی کنندگان تقلب و حسابرسان نیازمند این هستند که به سرشت آن اعتماد کرده و سوء ظن ها و شک های شان را رسیدگی کنند. شک گرای حرفه ای واقعا حاصل قدرت "حس ششم" است و به حسابرسان کمک می کند تا، علایم هشدار یا علایم خطر تقلب را شناسایی کنند.

"علایم خطر را می توان به عنوان شاخص های بالقوه موجود در درون واحد تجاری توصیف کرد که نشان دهنده ریسک بالا و یا تحریفی در گزارش ها و صورت های مالی است."^۱

بررسی نمونه های تقلب به طور مداوم علایم خطر را نشان می دهند، علایم خطر ممکن است فقط یک بار پدیدار شوند و هر شخص بایستی آن را نشانه ای برای فعالیت و بررسی خود در نظر بگیرد و وجود آنها ایجاب می نماید که حسابرس در تشخیص و یافتن خطر اشتباه و تقلب در صورت های مالی بررسی و پی گیری بیشتری کند. اگرچه عوامل خطر تقلب بطور قطع بیانگر وجود تقلب نیست اما این عوامل به عنوان علایم هشداردهنده، در ارتباط با زمینه های وقوع تقلب محسوب می شوند. [۲۳]

البته حسابرسان بایستی به این نکته توجه کنند که ۴۲ علایم خطر تقلب استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ جامع نیستند و تحقیقات انجام گرفته نشان داده اند حسابرسانی که از انواع رویه ها بدون توجه به محدودیت ها و سوابق قبلی علایم خطر، استفاده کرده اند، در مقایسه با حسابرسانی که با اتکا به چک لیست های علایم خطر به جستجوی این علایم پرداخته اند، موفق تر بوده و حوزه عمل خود را در شناسایی علایم خطر وسعت بیشتری بخشیده اند. البته شناخت علایم خطر و داشتن ذهنیت قبلی می تواند به صورت یک سیستم هشدار سریع، حسابرسان را نسبت به احتمال وقوع تقلب در هنگام مواجه شدن با این علایم

.....*

l-Price Waterhouse Audit Corporation

حساس کرده و تردید و شک گرای حرفه ای آن ها را افزایش دهد.

این استاندارد، منابع کسب اطلاعات برای شناخت و بکارگیری علایم خطر تقلب را وسعت چشمگیری داده و به دنبال این است که ارزیابی تقلب توسط حسابرسان با فرایند حسابرسی آمیخته شده و این ارزیابی تا پایان عملیات حسابرسی به طور مستمر مورد بازنگری قرار گیرد. [۲۷]

ترکیب موثر علایم خطرهای شناسایی شده، کلید طراحی آزمون های اثربخش حسابرسی محسوب می شود. به عبارت دیگر، حسابرسان پس از شناخت علایم خطر، آنها را کنار یکدیگر قرار داده و با هم ترکیب می کنند. حسابرسان باید دانش، قضاوت و تجربه خود را برای یافتن الگوها و خصوصیات مشترک در عوامل خطر شناسایی شده بکار برند. استاندارد جدید به حسابرسان یادآوری می کند که مشاهده نشدن یکی از اجزای مثلث تقلب، تضمین کننده عدم وجود تقلب نیست. [۳۴]

همواره عناصر ساختگی در ارتکاب تقلب، از سوی افراد دخیل می باشد. اول باید انگیزه یا فشاری برای انجام تقلب وجود داشته باشد که غالبا به شکل نیازها بروز پیدا می کند. دوم باید فرصت مغتنمی برای انجام تقلب وجود داشته باشد. ضعف یا نبود کنترل های داخلی در به وجود آمدن این فرصت کمک می کنند. سومین عنصر، نگرش یا توانایی افراد متقلب، در ارائه دادن معذوریت های قابل قبول، جهت توجیه عمل شان است. شرکت ها می توانند با حذف هریک از این عوامل، خطر وقوع تقلب را کاهش دهند کلید جلوگیری از تقلب، یادآوری این نکته به کارمندان است که، اگر مرتکب تقلب شوند، به طور قطع گرفتار می گردند و این هدف از روش های زیر قابل دستیابی می باشد:

سیستم کنترل داخلی قوی، حضور مداوم حسابرسان داخلی، پرس و جو پیرامون تقلب از کارکنان توسط حسابرسان داخلی و مستقل برای شناسایی علایم خطر تقلب و آموزش های گسترده در سطح شرکت. [۱۵ و ۳۲]

با توجه به اینکه رده شغلی و تجربه کاری، بر روی برداشت حسابرسان مستقل از کارایی علایم خطر در کشف تقلب تاثیر چندانی نداشت، اما ۷۰٪ از حسابرسان مستقل عنوان نمودند که جهت کشف تقلب از علایم خطر استفاده می کنند و از تاثیرگذاری این علایم آگاهی دارند، بنابراین محقق براین باور است که در این مورد، بررسی های بیشتری در تحقیقات آتی بایستی صورت گیرد. ولی در مورد حسابرسان داخلی این موضوع صادق بوده و رده شغلی و تجربه کاریشان در برداشت آنها از کارایی علایم خطر در کشف گزارشگری مالی متقلبانه موثر بوده است و این شاید ناشی از این موضوع باشد که، حسابرسان داخلی، تمام سال را در شرکت کارفرمایان خود سپری کرده و به فعالیت مشغولند. علاوه بر این حسابرسان داخلی علاوه بر حسابرسی های مالی، به حسابرسی رعایت و عملیاتی نیز می پردازند؛ بنابراین نسبت به سیستم حسابداری و محیط اطلاعاتی و سازمانی شرکت آگاهی بیشتری دارند، دارای تجارب متنوع تری بوده، درک بیشتری نسبت به علایم وقوع تقلب در سازمان دارند و در شناسایی و

حسابرسان با سرنخ های ویژه ای که نشانه تقلب بالقوه است برخورد می کنند ، حساسیت خود را افزایش می دهند ، بنابراین حسابرسان ، سرمایه ای برای افرادی هستند که ممکن است به ارزیابی و تشخیص خطرهای موجود در گزارش های مالی ، نیاز داشته باشند.

پیشنهادهایی برای انجام تحقیقات آتی :

- ۱- برداشت حسابرسان نسبت به کارایی علایم خطر در برآورد ریسک.
- ۲- میزان استفاده حسابرسان از علایم خطر در برنامه ریزی حسابرسی.
- ۳- نحوه پیشگیری و کنترل تقلب با استفاده از علایم خطر.
- ۴- آرایه مدل های پیشرفته از کاربرد علایم خطر در کشف تقلب با استفاده از روش های رگرسیون ، شبکه های عصبی و منطق فازی.
- ۵- برداشت حسابرسان از کارایی علایم خطر مندرج در استاندارد شماره ۲۴ ایران و مقایسه نتایج با این پژوهش.

علایم خطر فرصت :

- ۱- نظارت ناکافی بر کنترل های داخلی بااهمیت.
- ۲- جابجایی و تعویض مدیران ارشد یا اعضای هیئت مدیره.
- ۳- ساختار مالی بسیار پیچیده همراه با شخصیت حقوقی و اختیارات مدیریت غیرعادی.
- ۴- مشکل در شناسایی سازمان یا اشخاصی که دارای منافع در کنترل شرکت هستند.
- ۵- نارسایی نظارت هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی ، برعمیات گزارشگری مالی و کنترل داخلی.
- ۶- سرعت جابجایی و تعویض کارکنان و بکارگیری اشخاص ناکارآمد در حسابداری ، حسابرسی داخلی و فن آوری اطلاعات.
- ۷- قابل توجه نبودن عدم شفافیت عمیات ، در حساب های بانکی و شبکه شرکت های وابسته در جایی که معافیت مالیاتی وجود دارد.
- ۸- گزارش دارایی ها ، بدهی ها ، درآمدها یا هزینه ها ، براساس برآوردهای ناشی از قضاوت های ذهنی و ابهاماتی که اثبات آنها مشکل است.
- ۹- سلطه کامل یک شخص یا گروه کوچکی از اشخاص بر مدیریت در موسساتی که به توسط مالکین اداره نمی شود و فاقد کنترل های تعدیل کننده است.
- ۱۰- تحمیل محدودیت های رسمی یا غیر رسمی بر حسابرس ، که دسترسی او را به اشخاص یا اطلاعات

بکارگیری علایم خطر جهت کشف تقلب ، برداشت به مراتب بهتر و کامل تری را از خود نشان می دهند. حسابرسان داخلی به عنوان مدافعان تداوم یک شرکت ، موظف هستند که نسبت به علایم و احتمال تقلب ، هوشیار باشند. هنگامی که حسابرسان مستقل برروی اظهارهای نادرست موجود در گزارش های مالی که دارای اهمیت می باشند ، تمرکز می کنند ، حسابرسان داخلی اغلب در موقعیت بهتری برای کشف علایم تقلب قرار دارند. بر خلاف حسابرسان مستقل ، حسابرسان داخلی به طور پیوسته در شرکتی که آنها را به درک بهتر از سازمان و سیستم کنترل مجهز می کند ، حضور دارند. در نتیجه حسابرسان داخلی در جایگاهی هستند که این نقش متعالی ، که برای کمک به حسابرسان مستقل در بررسی اختلالات داخلی که توسط قانون ساربنز اکسلی^۱ (همکاری با حسابرسان مستقل) به آنها تفویض شده است را تقبل می کنند. [۲۵و۳۶] (جهت بررسی علل تحریف صورت های مالی و تقلب و نقش حسابرس در این خصوص کمیسیون خاصی تحت عنوان کمیسیون ملی رسیدگی به تقلب در گزارش های مالی تشکیل شد. (کمیسیون تریدوی ۱۹۸۷) کمیسیون تریدوی علایم خطر را در گزارش خویش مشخص کرد و اعلام نمود که ۳۶ درصد دعاوی و پرونده هایی که در کمیسیون اوراق بهادار علیه حسابرسان و موسسات حسابرسی شکل گرفته مبتنی بر این است که حسابرسان در جریان حسابرسی به این علایم توجه نداشته و آنها را با شک گرایی حرفه ای بررسی نکرده و یا نادیده گرفته اند. بنابراین توجه حسابرسان مستقل به این علایم را مهم برشمرد. به اضافه کمیسیون تریدوی شرکت ها را دعوت کرد تا استانداردهای حرفه ای موسسه حسابرسان داخلی [۲۶] را اتخاذ کنند و دایره حسابرسی خودشان را متقاعد کنند تا هماهنگ با فعالیت های حسابرسان مستقل شان فعالیت کنند. گزارش های این کمیسیون بمرور و با ایجاد استانداردهای جدید تکمیل گردید.) [۱۲و۱۴]

در نتیجه کشف تقلب می تواند یکی از اهداف مهم حسابرسان داخلی باشد ، زیرا آن ها با محرک های بسیار و اهداف مغایر روبرو هستند و بایستی هر دو نقش ناظر و مامور تحقیق را بعهده بگیرند و شواهد اضافی را در جهت پیشگیری ، شناسایی و کشف تقلب جستجو نمایند. بنابراین حسابرسان داخلی بایستی آگاهی و علم کافی از علایم خطر تقلب داشته باشند. این علم و آگاهی بایستی شامل خصوصیات تقلب ، تکنیک های استفاده شده در اجرای تقلب و نقشه ها و سناریو های آمیخته با فعالیت های شرکت باشد.

و در انتها یکی از مهم ترین مفاهیم کاربردی تحقیق این بود که ، مطابق با استانداردها هنگامی که

.....*

- 1-Sarbanes Oxly Act of 2002
- 2-James Treadway
- 3-Institute of Internal Auditors (IIA)

محدود کند؛ یا مانع از تماس موثر با هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی شود.
۱۱- انجام معاملات بااهمیت و خارج از روال عادی کسب و کار با اشخاص وابسته یا موسسات وابسته ای که حسابرسی نشده یا به توسط موسسه حسابرسی دیگری رسیدگی شده باشد.

علائم خطر نگرش یا توجیه :

- ۱- تلاش مدیریت برای توجیه سود یا روش حسابداری نامناسب.
- ۲- کوتاهی مدیریت در اصلاح به موقع وضعیت کنترل های داخلی گزارش شده.
- ۳- تمایل زیاد مدیریت به حفظ و افزایش قیمت سهام یا روند سودآوری شرکت.
- ۴- روابط غیر موثر و عدم اجرای ارزش ها یا معیارهای اخلاقی شرکت به توسط مدیریت.
- ۵- منافع مدیریت در کمتر نشان دادن سود برای کاهش مالیات با استفاده از شیوه های نادرست.
- ۶- دخالت بیش از حد مدیریت غیرمالی در انتخاب اصول حسابداری و محاسبه برآوردهای بااهمیت.

- ۷- رفتار سلطه گرانه مدیریت با حسابرس ، به خصوص برای تحت نفوذ قراردادن حدود رسیدگی
- ۸- درخواست های نامعقول مدیریت از حسابرس مانند : تحمیل محدودیت زمانی درباره تکمیل حسابرسی ، یا صدور گزارش .
- ۹- سابقه مدیریت در عدم توافق با حسابرسان (اعم از فعلی یا پیشین) ، درباره مسائل حسابداری ، حسابرسی یا گزارشگری .

۱۰- سوابقی که نشان دهنده دعوی علیه شرکت ، مدیران ارشد و هیئت مدیره آن در مورد تقلب و نقض قوانین بورس اوراق بهادار باشد.

۱۱- عادت مدیریت در توسل به تحلیل گران ، اعتباردهندگان و اشخاص ثالث برای رسیدن به چشم اندازهای زیاده خواهانه دور از واقعیت (انتظار)

۱۲- معاملات بااهمیت غیرعادی و بسیار پیچیده ، که به طور خاص در اواخر سال مالی انجام می گیرند و مسئله دشوار " برتری محتوا بر شکل " را به وجود می آورند.

علائم خطر انگیزه یا فشار :

- ۱- پدید آمدن الزامات جدید قانونی یا مقررات حسابداری .
- ۲- رقابت شدید یا اشباع بازار ، که با کاهش سود همراه است.

۳- فشار بر مدیریت عملیاتی یا کارکنان ، برای دستیابی به اهداف مالی

۴- وجود مدیران یا اعضای هیئت مدیره ای که منافع مالی بااهمیت در شرکت دارند

۵- اقل توانایی شرکت در انجام الزامات بورس اوراق بهادار و بازپرداخت بدهی ها .

۶- رشد سریع یا سودآوری غیرعادی ، در مقایسه با شرکت های فعال در همان صنعت .

۷- مدیریت یا هیئت مدیره ای که بطور شخصی ، بدهی های عمده شرکت را تضمین کرده باشند .

۸- کاهش فوق العاده در تقاضای مشتریان و افزایش ورشکستگی ها چه در صنعت مورد نظر و چه در کل اقتصاد .

۹- آسیب پذیری شدید در مقابل تغییرات سریع در تکنولوژی و فن آوری ، منسوخ شدن محصولات و بهره وام

۱۰- زیان های عملیاتی ، که خطر ورشکستگی یا ضبط اموال و تصاحب دارایی های شرکت را به توسط دیگران در پی دارد .

۱۱- وجود جریان های نقدی منفی مکرر ناشی از عمیات یا عدم توانایی در ایجاد جریان نقدی مثبت با وجود گزارشگری سود فزاینده .

۱۲- نیاز به دریافت منابع مالی بیشتر از طریق ایجاد بدهی یا انتشار اوراق قرضه ، برای مخارج سرمایه ای و تحقیق و توسعه ، جهت ماندن در گردونه رقابت .

۱۳- وابستگی بخش بزرگی از مزایای (پاداش) مدیریت به تأمین اهداف زیاده خواهانه ، بر حسب قیمت سهام ، نتایج عملیات ، وضعیت مالی یا جریان نقدی .

جدول ۸ مسئولیت حسابرسان در قبال کشف اشتباهات ، تقلب و اعمال غیرقانونی و نامشروع :

	مسئولیت در کشف		الزام در انشای نتایج	
	مورد با اهمیت	مورد بی اهمیت	مورد با اهمیت	مورد بی اهمیت
اشتباهات	بلی	خیر	بلی (کمیته حسابرسی)	خیر
تقلب	بلی	خیر	بلی (کمیته حسابرسی)	بلی (یک رده بالاتر)
اعمال غیرقانونی	بلی (تأثیر مستقیم)	خیر	بلی (کمیته حسابرسی)	بلی (یک رده بالاتر)

جدول ۹ علایم خطر SAS No.99 براساس برداشت حسابرسان آمریکا

حسابرس داخلی	میانگین	Sig	حسابرس مستقل		SAS No.99
			ولایت	میانگین	
۱/۹۱۲	۲/۱۸۹	•••	۱/۷۰۸	۵/۲۲۲	سوالی که نشان دهنده دومی علیه شرکت، مدیران ارشد و هیئت مدیره آن فرموده طلب و نقض قوانین بورس اوراق بهادار باشد - Q24
۱/۳۲۲	۵		۱/۱۲۱	۲/۱۹۰	رفتار سلطه گرانه مدیریت با حسابرس، به خصوص برای تحت نفوذ قراردادن حدود رسیدگی Q18
۱/۲۰۴	۲/۱۹۲		۱/۹۲۲	۲/۱۸۲	مداخلات با اهمیت غیرعادی و بسیار پیچیده، که به طور خاص در اواخر سال مالی انجام می گیرند و مستند دشوار "بزرگی محتوا بر شکل" را به وجود می آورند. Q22
۱/۳۲۶	۵۰۰۲	•	۱/۳۶۸	۲/۱۸۰	تحویل محدودیت های رسمی یا غیر رسمی بر حسابرس، که دسترسی او را به اطلاعات محدود کند، یا مانع از تماس موثر با هیئت مدیره یا کمیته حسابرس شود. Q25
۱/۲۶۵	۲/۶۸		۱/۷۰۰	۲/۲۱۱	انجام معاملات با اهمیت و خارج از روال عادی کسب و کار با اشخاص وابسته یا موسسات وابسته ای که حسابرس نشده یا به توسط موسسه حسابرسی دیگری رسیدگی شده باشد. Q26
۱/۶۸۲	۲/۳۶	•	۱/۳۲۰	۲/۵۸	سابقه مدیریت در عدم توافق با حسابرسان (هم از قبلی یا پیشین)، درباره مسائل حسابداری، حسابرسی یا گزارشگری. Q25
۱/۵۲۶	۲/۳۶		۱/۱۶۹	۲/۵۶	تلاش مدیریت برای توجیه سود یا روش حسابداری نامناسب. Q5
۱/۲۰۲	۲/۳۲	•	۱/۱۲۲	۲/۵۵	نظارت ناگهانی بر کنترل های داخلی با اهمیت. Q1
۱/۵۶۶	۲/۶۶		۱/۳۲۲	۲/۲۸	سلطه کامل یک شخص یا گروه کوچکی از اشخاص بر مدیریت که به توسط مالکین اداره نمی شود و فاقد کنترل های تعدیل کننده است. Q27
۱/۲۶۵	۲/۲۷		۱/۲۲۲	۲/۲۵	فشار بر مدیریت عملیاتی یا کارکنان، برای دستیابی به اهداف مالی. Q6
۱/۶۵۹	۲/۲۹		۱/۳۵۶	۲/۲۰	فایل توجیه نبودن عدم شفافیت عملیات، در حساب های بانکی و شبکه های وابسته در جایی که معایب مالیاتی وجود دارد. Q17
۱/۵۲۲	۲/۲۷		۱/۳۲۹	۲/۲۵	Ineffective accounting and information systems, including situations involving reportable conditions - Q27
۱/۹۲۱	۲/۲۲		۱/۳۲۲	۲/۳۲	وابستگی بخش بزرگی از مزایای (پاداش) مدیریت به تأمین اهداف زیاده خواهانه، بر حسب قیمت سهام، نتایج عملیات، وضعیت مالی یا جریان نقدی. Q22
۱/۶۸۱	۲/۲۶		۱/۱۵۶	۲/۲۰	کوتاهی مدیریت در اصلاح به موقع وضعیت کنترل های داخلی گزارش شده. Q7
۱/۸۹۱	۲/۱۰۸		۱/۷۰۷	۲/۲۹	عادت مدیریت در توسل به تحلیل گران، اعتباردهندگان و اشخاص ثالث برای رسیدن به چشم اندازهای زیاده خواهانه دور از واقعیت (انتظار). Q2۰
۲/۱۲۵	۲/۲۸	••	۱/۲۷۹	۲/۲۲	تعیین زیاده مدیریت به حفظ و افزایش قیمت سهام یا روند سودآوری شرکت. Q9
۱/۳۲۲	۲/۱۹۷	•	۱/۳۰۶	۲/۱۸	Unrealistic profitability or trend level expectations by management in overly optimistic press releases or annual report messages - Q28
۱/۹۱۲	۲/۲۷	•••	۱/۳۰۸	۲/۱۸	وجود جریان های نقدی منفی مکرر ناشی از عملیات یا عدم توافقی در ایجاد جریان نقدی مثبت یا وجود گزارشگری سود فریبدهنده. Q28
۱/۵۰۹	۲/۲۲	•	۱/۳۶۱	۲/۱۷	روایت غیر موثر و عدم اجرای ارزش ها یا معیارهای احتمالی شرکت به توسط مدیریت. Q12
۱/۳۰۷	۲/۲۸		۱/۳۲۲	۲/۱۷	سرویس های مالی و تعویض کارکنان و بکارگیری اشخاص ناآشنا در حسابداری، حسابرسی داخلی و فن آوری اطلاعات. Q22
۱/۳۲۲	۲/۲۲		۱/۳۸۶	۲/۱۲	نارسایی نظارت هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی، بر عملیات گزارشگری مالی و کنترل داخلی. Q19
۱/۵۲۲	۲/۱۹		۱/۱۷۹	۲/۱۰	گزارش دروغی ها، بدهی ها، درآمدها یا هزینه ها، بر اساس برآوردهای ناشی از قضاوت های ذهنی و احتمالی که اثبات آنها مشکل است. Q1۱
۱/۸۱۹	۲/۱۰	•	۱/۲۱۵	۲/۰۷	Unrealistic profitability or trend level expectations of investment analysts, institutional investors, significant creditors or other external parties in overly optimistic press releases or annual report messages - Q2۹
۱/۶۵۹	۲/۱۸		۱/۲۲۲	۲/۰۵	درخواست های نامطول مدیریت از حسابرس مانند: تحویل محدودیت زمانی درباره تکمیل حسابرسی، یا صدور گزارش. Q24
۱/۳۲۲	۲/۱۸		۱/۵۵۶	۲/۱۹	مشکل در دستیابی حسابرسان یا اشخاصی که دارای صلاحیت در کنترل شرکت هستند. Q1۳
۱/۵۵۲	۲/۶۹	•	۱/۲۵۸	۲/۱۸	Perceived or real adverse effects of reporting poor financial results on significant pending transactions, such as business combinations or contract awards - Q2۰
۱/۳۲۲	۲/۰۲		۱/۳۸۶	۲/۱۸	دعوت بیش از حد مدیریت غیرعادی در انتخاب اصول حسابداری و محاسبه برآوردهای با اهمیت. Q17
۱/۸۲۵	۲/۱۹		۱/۳۶۶	۲/۱۸	رشد سریع یا سودآوری غیرعادی، در مقایسه با شرکت های قابل در همان صنعت. Q12
۱/۳۲۱	۲/۱۶		۱/۳۱۲	۲/۱۹	ساختار مالی بسیار پیچیده همراه با شخصیت حقوقی و اختراعات مدیریت غیرعادی. Q1۰
۱/۵۵۹	۲/۱۸		۱/۶۸۶	۲/۱۸	جابجایی و تعویض مدیران ارشد یا اعضای هیئت مدیره. Q2
۲/۰۰۵	۲/۵۶	•	۱/۵۹۲	۲/۱۲	زیان های عملیاتی، که خطر ورشکستگی یا ضبط اموال و تصاحب دروغی های شرکت را به توسط دیگران در پی دارد. Q1۳
۲/۰۹۲	۲/۲۲	•	۱/۳۲۹	۲/۱۰	صلاحیت مدیریت در کمتر نشان دادن سود برای کاهش مالیات یا استفاده از شیوه های نامرست. Q15
۱/۵۹۲	۲/۲۷	•	۱/۳۶۹	۲/۱۹	اقل توافقی شرکت در انجام قراردادهای بورس اوراق بهادار و بازپرداخت بدهی ها. Q1۱
۲/۳۱۲	۲/۱۵		۱/۳۲۵	۲/۲۰	وجود مدیران یا اعضای هیئت مدیره ای که منافع مالی با اهمیت در شرکت دارند. Q8
۲/۲۵۲	۲/۲۱		۱/۳۲۲	۲/۲۲	مدیریت با هیئت مدیره ای که بطور شخصی، بدهی های عمده شرکت را تضمین کرده باشند. Q1۶
۱/۸۱۷	۲/۲۵		۱/۳۰۷	۲/۲۷	A strong financial presence or ability to dominate a certain industry sector that allows the entity to dictate terms or conditions to suppliers or customers that may result in inappropriate or not arm's length transactions - Q2۱
۱/۳۲۲	۲/۱۸	•••	۱/۲۲۱	۲/۲۷	نیز به دریافت منافع مالی بیشتر از طریق ایجاد بدهی یا انتشار اوراق قرضه، برای مخارج سرمایه ای و تحویل و توسعه، جهت ممکن در گروه. رقابت. Q2۱
۱/۲۰۸	۲/۱۲	•	۱/۱۸۹	۲/۲۸	رقابت شدید یا اشباع بازار، که با کاهش سود همراه است. Q4
۱/۳۲۲	۲/۰۲	•	۱/۶۰	۲/۲۷	کاهش فوق العاده در تلاشهای مشتریان و افزایش ورشکستگی ها چه در صنعت مورد نظر و چه در کل اقتصاد. Q2۰
۱/۵۱۰	۲/۱۰	•	۱/۳۶۵	۲/۲۲	Significant operations located or conducted across international borders in jurisdictions where differing business environments and cultures exist - Q1۲
۱/۳۲۵	۲/۱۵		۱/۰۲۲	۲/۲۱	آسیب پذیری شدید در مقابل تغییرات سریع در تکنولوژی و فن آوری، مستوح شدن محصولات و بهره وری. Q2۱
۱/۳۲۱	۲/۲۲		۱/۵۱	۲/۲۶	پدیده آمدن قراردادهای جدید قانونی یا مقررات حسابداری. Q2

• کمتر از سطح معنی داری ۱۰ •• کمتر از سطح معنی داری ۵ ••• کمتر از سطح معنی داری ۱۰۰

جدول ۱۰ چارچوب علایم خطر SAS No.99 - از دیدگاه حسابرسان آمریکا

	۱۱ علایم خطر فرصت		۱۲ علایم خطر نگرش یا توجیه		۱۳ علایم خطر انگیزه یا فشار	
	حسابرس داخلی	حسابرس مستقل	حسابرس داخلی	حسابرس مستقل	حسابرس داخلی	حسابرس مستقل
موثرترین	۶	۳	۷	۸	۲	۱
موثر	۶	۴	۴	۴	۵	۲
کم اثر	۲	۷	۱	۱	۱	۱۱
میانگین	۲/۴۰	۲/۳۲	۲/۱۶	۲/۱۲	۲/۲۷	۲/۲۲

جدول ۱۱ موثرترین علایم خطر فرصت از دیدگاه حسابرسان آمریکا

میانگین	میانگین حسابرس داخلی	موثرترین علایم خطر فرصت
۲/۱۸۷	۲/۱۹۲	تحویل محدودیت های رسمی یا غیر رسمی بر حسابرس، که دسترسی او را به اشخاص یا اطلاعات محدود کند - یا مانع از تماس موثر با هیئت مدیره یا کمیته حسابرسی شود. Q25
۲/۷۱	۲/۶۸	انجام معاملات با اهمیت و خارج از روال عادی کسب و کار با اشخاص وابسته یا موسسات وابسته ای که حسابرس نشده یا به توسط موسسه حسابرسی دیگری رسیدگی شده باشد. Q26
۲/۵۵	۲/۳۲	نظارت ناگهانی بر کنترل های داخلی با اهمیت. Q1
۲/۲۸	--	سلطه کامل یک شخص یا گروه کوچکی از اشخاص بر مدیریت که به توسط مالکین اداره نمی شود و فاقد کنترل های تعدیل کننده است. Q22
۲/۴۰	--	فایل توجیه نبودن عدم شفافیت عملیات، در حساب های بانکی و شبکه های وابسته در جایی که معایب مالیاتی وجود دارد - Q17

جدول ۱۲ موثرترین علایم خطر نگرش یا توجیه از دیدگاه حسابرسان آمریکا

میانگین	میانگین حسابرس داخلی	موثرترین علایم خطر نگرش یا توجیه
۵/۲۲	۲/۱۸۹	سوالی که نشان دهنده دومی علیه شرکت، مدیران ارشد و هیئت مدیره آن فرموده طلب و نقض قوانین بورس اوراق بهادار باشد - Q24
۲/۱۰	۵	رفتار سلطه گرانه مدیریت با حسابرس، به خصوص برای تحت نفوذ قراردادن حدود رسیدگی. Q18
۲/۱۸۷	۵۰۰۲	مداخلات با اهمیت غیرعادی و بسیار پیچیده، که به طور خاص در اواخر سال مالی انجام می گیرند و مستند دشوار "بزرگی محتوا بر شکل" را به وجود می آورند. Q22
۲/۱۸۰	۲/۳۶	سابقه مدیریت در عدم توافق با حسابرسان (هم از قبلی یا پیشین)، درباره مسائل حسابداری، حسابرسی یا گزارشگری. Q25
۲/۲۱	۲/۳۶	تلاش مدیریت برای توجیه سود یا روش حسابداری نامناسب. Q5
۲/۵۸	۲/۳۶	کوتاهی مدیریت در اصلاح به موقع وضعیت کنترل های داخلی گزارش شده. Q7
۲/۵۶	۲/۱۰۸	عادت مدیریت در توسل به تحلیل گران، اعتباردهندگان و اشخاص ثالث برای رسیدن به چشم اندازهای زیاده خواهانه دور از واقعیت (انتظار). Q2۰
--	۲/۲۸	تعیین زیاده مدیریت به حفظ و افزایش قیمت سهام یا روند سودآوری شرکت. Q9

جدول ۱۳ موثرترین علایم خطر انگیزه یا فشار از دیدگاه حسابرسان آمریکا

میانگین	میانگین حسابرس داخلی	موثرترین علایم خطر انگیزه یا فشار
۲/۱۵	۲/۲۷	فشار بر مدیریت عملیاتی یا کارکنان، برای دستیابی به اهداف مالی. Q6
۲/۲۲	--	وابستگی بخش بزرگی از مزایای (پاداش) مدیریت به تأمین اهداف زیاده خواهانه، بر حسب قیمت سهام، نتایج عملیات، وضعیت مالی یا جریان نقدی. Q22

جدول ۱۴ درصد پاسخگویی به سوالات جمعیت شناختی توسط مجموع حسابرسان ، حسابرسان داخلی و حسابرسان مستقل (آمار توصیفی)

شرح	مجموع	داخلی	مستقل
نوع حسابرسان	۲۱	۲۱	۰
جنسیت	۵۹	۵۹	۰
میزان تحصیلات	۲۱	۲۱	۰
رشته تحصیلی	۲۹	۲۸	۱
سال اخذ مدرک	۵۹	۵۲	۷
میزان شناخت و آشنایی با علائم خطر	۲۶	۲۰	۶
میزان استفاده از علائم خطر در حسابرسی	۲	۵	۳
کشف تقلب با استفاده از علائم خطر	۶۶	۵۲	۱۴
حضور در سمینارها و کنفرانس های مرتبط با علائم خطر	۲۲	۲۰	۲
حضور در دوره های آموزشی مرتبط با علائم خطر	۲	۲	۰
رده شغلی حسابرسان مستقل	۲۲	۲۰	۲
رده شغلی حسابرسان داخلی	۲۲	۲۰	۲
موسسه محل فعالیت	۲۲	۲۰	۲
داشتن سابقه فعالیت در سایر مشاغل مرتبط با حسابرسی	۲۲	۲۰	۲
تجربه در حسابرسی مستقل	۲۲	۲۰	۲
تجربه در حسابرسی داخلی	۲۲	۲۰	۲
سابقه تدریس	۲۲	۲۰	۲

- ۱- استانداردهای حسابرسی ، کمیته فنی سازمان حسابرسی ، سازمان حسابرسی ، چاپ ششم ، تهران - (۱۳۸۵).
- ۲- ایران نژاد پاریزی ، مهدی. (۱۳۸۵)، روش های تحقیق در علوم اجتماعی ، چاپ سوم ، تهران ، مدیران.
- ۳- بگری زاده ، حکیم. (۱۳۸۷)، تحلیل های آماری پایه با SPSS، چاپ اول ، تهران ، فیض دانش.
- ۴- سنجابی، آرش، (۱۳۸۴)، شناسایی عوامل موثر بر احتمال وقوع تقلب در گزارشگری صورت های مالی، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- ۵- شیخ ، محمدجواد، (۱۳۸۳)، بررسی اهمیت شاخص های تقلب بالقوه مالی با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی در شرکت های ایرانی، رساله دکتری حسابداری، دانشگاه تهران ، دانشکده مدیریت.
- ۶- مومنی ، منصور. (۱۳۸۷)، تحلیل های آماری با استفاده SPSS، چاپ دوم ، تهران ، کتاب نو.

7- Abdul majid, G.F.A. , Tsui, J.S.L. (2001), " An Analysis of Hong Kong Auditors' Perceptions of the Importance of Selected RedFlag Factors in Risk Assessment" , **Journal of Business Ethics**, Vol. 32 pp.263-77

8- AccountingMalpractice.Com. (2004). "SAS 99 and Your Duty to Detect Fraud: How Quickly Do You Need to Respond?" Available at: <http://www.accountingmalpractice.com>.

9- Albrecht, W.S. and M.B. Romney.(1986). " Red-flagging management fraud: AValidation." *Advances in Accounting* 3:323-333.

10- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA).2003. Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit.Statement on Auditing Standard No. 82. New York, NY:AICPA.

11- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA).2003. Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit.Statement on Auditing Standard No. 99. New York, NY: AICPA.

12-American Institute of Certified Public Accountants.(AICPA).2005.**The Treadway Commission** The Evolution of Fraudulent Activity and the Response of the Accounting Profession.

13- Apostolou, B. and J. M. Hassell. (1993). "An Empirical Examination of the Sensitivity of the Analytic Hierarchy Process to Departures from Recommended Consistency Ratios". **Mathematical and Computer Modeling** 17 (4/5): 163-170.

14- Apostolou, B., J. M. Hassell, S. A. Webber, and G. E. Sumners.(2001). "The Relative

releases", Unpublished working paper.

29- Mohamed E. Bayou & Alan Reinstein (2001). "A Systemic view of fraud explaining its strategies, anatomy and process". *Critical Perspectives on Accounting* Volume 12, Issue 4, August 2001, Pages 383-403

30- Moyes Glen.D, et al. (2006), "Internal Auditors Perceptions of the Effectiveness of Red Flags to Detect Fraudulent Financial Reporting", *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy* Volume 6, No. 1.

31- Moyes Glen.D, (2007) "The Differences In Perceived Level Of Fraud-Detecting Effectiveness Of SAS No. 99 Red Flags Between External And Internal Auditors", *Journal of Business & Economics Research*, Volume 5, Number 6.

32- Peterson, Bonita K. and Thomas A. Buckhoff. (2004). "Anti-fraud Education in Academia". *Advances in Accounting Education*. Volume 6: 45-67.

33- Pincus, K. V. (1989). "The Efficacy of a Red Flags Questionnaire for Assessing the Possibility of Fraud". *Accounting, Organizations and Society* 4 (1, 2): 153-164

34- Ramos Micheal, (2003), "Auditors Responsibility for Fraud Detection", *Journal of Accountancy*, 195, 1: ABI/INFORM Global, pg.28.

35- Rezaee Zabihollah, (2002), "Financial Statement Fraud: Prevention and Detection", published by John Wiley & Sons, March

36- Rezaee, Zabihollah. (2005). "Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud" *Critical Perspectives on Accounting* 16 : 277-298

37- Richard A. (Dick) Riley (2008), "Fraud and Forensic Accounting The Basics", *Economic Crime Institute*.

38- Thomas, C. William, Clements, Curtis.E, (2002), "The Internal Auditor's Role in the Detection and Prevention of Fraud: A Post-SAS No. 82 Analysis", Department of Accounting and Business Law Baylor University.

39- Wanda Lynn Riley, (2008), "Fraud: What's It All About? Audit and Advisory Services", *Ethics and Fraud in the Workplace*.

40- www.fvs.aicpa.org/resources/antifraud+forensic+accounting (appendix to SAS No.99, Fraud Risk Factors)

41- Zimbelman, M. (1997). "The effect of SAS No. 82 on Auditors' Attention to Fraud Risk Factors and Audit Planning Decisions". *Journal of Accounting Research*. 35(Supplement): 75 - 97.

Importance of Management Fraud Risk Factors". *Behavioral Research in Accounting*. 13: 1-24.

15- Bonita. k Peterson & Paule. Zikmund. (2004). "Ten Truths you need to know about fraud". *Strategic Finance*. (May) 2004 :29-34

16- Church, B. K., J. J. McMillan, and A. Schneider. (2001). "Factors affecting internal auditors' consideration of fraudulent financial reporting during analytical procedures". *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*. 20(1): 65-80

17- Church, B.K., J.J. McMillan, and A. Schneider. (2001). "Detection of Fraudulent Financial Reporting". *Journal of Accountancy* 192: 99, (September).

18- Dennis F. Dyncus. (2009), "Auditing For Fraud or What Does Fraud Look Like": *Middle Management Conference Nashville, TN*.

19- Doucet, M. S., and Ruland, R. G. (1994). "An Exploration of the Professional Role: Necessary Virtues for the Public Accountant." Newsletter of the Public Interest section of the American Accounting Association, A Special Issue on *Ethics in Accounting* (April) 19: 7, 10.

20- Fullerton, Rosemary.R, Durtschi Cindy, (2005) "The Effect of Professional Skepticism on the Fraud Detection Skills of Internal Auditors", *Utah State University*, School of Accountancy, 3540 Old Main Hill.

21- Gramling, A.A., Myers, P.M. (2003), "Internal auditors' assessment of fraud warning signs: implications for external auditors", *The CPA Journal*, Vol. 73 No.6, pp.20-4.

22- Hackenbrack, K. (1993). "The effect of experience with different sized clients on auditor evaluations of fraudulent financial reporting indicators". *Auditing: A Journal of Practice & Theory* (Spring): 99-110.

23- Hancox, Steven, J, "Red Flags for Fraud", Deputy Comptroller Division of Local Government and School Accountability.

24- Heiman-Hoffman, V., and K. P. Morgan. (1996). "The Warning Signs of Fraudulent Financial Reporting". *Journal of Accountancy* (October): 75-77.

25- Institute of Internal Auditors – Belgium – www.iiabel.be

26- Institute of Internal Auditors (IIA). (2004). Responsibility for Fraud Detection. Practice Advisory 1210.A2-2.2. Altamonte Springs, Florida: IIA.

27- Kurt Pany & Ray Whittington. December (2002). "Fraud In A Financial Statement Audit: What Every Auditing Student Should Know About SAS NO. 99". Provided by the: *American Institute of CPAs*.

28- Loebbecke, J.K and J.J Willingham, (1988), "Review of SEC and auditing enforcement